

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Augustus – Napoleon – Mussolini – Hitler

Augustus – Napoleon – Mussolini – Hitler

Michal Porsch

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Keparťová, CSc.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Dějepis se zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Augustus – Napoleon – Mussolini – Hitler potvrzují, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla odevzdána v této ani jiné verzi v jiném kurzu na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Všechna antická jména byla přepsána dle platných norem českého jazyka.

Králův Dvůr, 7.7 2023

Rád bych tímto poděkoval paní doc. PhDr. Janě Keparťové, CSc., která mi byla nápomocna při psaní bakalářské práce. Děkuji jí za její profesionální a vlídný přístup, odborné rady a pomoc.

ABSTRAKT

Cílem této práce je seznámit čtenáře s historickými paralelami mezi vládami princepsa Augusta, Napoleona Bonaparta, Benita Mussoliniho a Adolfa Hitlera. Práce se soustředí také na propagandu a sebe prezentaci jednotlivých politiků a na inspiraci římským státem v moderních dějinách.

První část práce je věnovaná životům všech zmíněných osobností, jejich cestě k moci, hlavním politickým krokům a postupům, které za své vlády využívali. Je zde zmíněn i kulturní vývoj jednotlivých států pod vládami těchto politiků. Důležitým prvkem, který je přítomen v celé práci, je Augustův odkaz na pozdější politické a kulturní dějiny, na které měla Augustova vláda poměrně značný vliv.

Následně se na základě nastudovaných pramenů a literatury práce věnuje komparaci jednotlivých vlád, hledá podobnosti a rozdíly, hodnotí, zda se jedná o vědomé využívání Augustových politických kroků.

Hlavním cílem práce je ukázat, zda se Augustův odkaz v pozdějších dějinách využíval záměrně a jeho politické postupy se staly předlohou pro další generace, nebo zda jde spíše o shodu okolností. Tato práce sleduje i způsoby, jakými byla Augustova osobnost a vláda reflektována napříč staletími.

Výsledkem práce je prezentovat možné spojitosti mezi vládami osobností, jež mezi sebou dělí mnoho set let lidského vývoje. Práce by měla čtenáře přimět k hlubšímu zamýšlení nad historickými spojitostmi a velkou silou propagandy, která často vychází z dávné minulosti a ne vždy obsahuje vlastní moderní prvky, jak by se mohlo zdát.

KLÍČOVÁ SLOVA

Augustus, Napoleon, Mussolini, Hitler, Římská říše, Francie, Itálie, Německo, antické dědictví

ABSTRACT

The aim of this thesis is to acquaint the reader with historical parallels between the reigns of princeps Augustus, Napoleon Bonaparte, Benito Mussolini and Adolf Hitler. The thesis is also focused on the propaganda and self-presentation of these politicians and on the inspiration of the Roman state in modern history.

The first part of the thesis is dedicated to the lives of all the mentioned personalities, their rise to power and to the main political acts and procedures they used during their reigns. The cultural development of states under the reigns of these politicians is also mentioned here. An important element that is present throughout the work is Augustus's reference to later political and cultural history, on which princeps' reign had a significant influence.

Subsequently, based on the studied sources and literature, the thesis includes the comparison of individual reigns, looks for similarities and differences, evaluates whether it is a conscious use of August's political acts.

The main objective of this thesis is to present whether August's legacy was used intentionally in later history and his political practices become inspiration for future generations, or whether it is more of a coincidence. This work also traces the ways in which Augustus' personality and rule were reflected across the centuries.

As a result, the thesis presents possible connections between the reigns of personalities which are separated by many hundreds of years of human development. The work should make the reader think more deeply about historical connections and the great power of propaganda, which often comes from the ancient history and does not always contain its own modern elements, as it might seem.

KEY WORDS

Augustus, Napoleon, Mussolini, Hitler, Roman Empire, France, Italy, Germany, ancient legacy

Obsah

Úvod.....	7
1. Augustus.....	9
2. Napoleon Bonaparte.....	19
3. Benito Mussolini.....	30
4. Adolf Hitler.....	42
5. Komparace čtyř evropských politiků.....	49
5.1. Cesta k moci.....	50
5.2. Vrchol moci.....	54
5.3. Propaganda a umění.....	59
5.4. Vztahy k náboženství.....	67
Závěr.....	68
Seznam použité literatury.....	70

Úvod

Rok 31 př. n. l. se stal zlomovým momentem v historickém vývoji římské říše. V tomto roce se do čela římského státu postavil Octavianus, později znám také jako Augustus, a započala éra, kterou dnes nazýváme obdobím římského principátu. Augustovi se podařilo nastolit nový režim, který v historii říše neměl obdoby. Jak se dívat na jeho odkaz a následovali někteří jeho obraz i v budoucnu?

Tímto tématem se budu zabývat ve své bakalářské práci. K výběru tohoto tématu mě vedla myšlenka hledání historických paralel napříč lidskými dějinami. Často při studiu historie zjistíme, že jistou událost s podobným průběhem jsme již v minulosti zaregistrovali. Rád bych touto prací ukázal, že již Augustus, první princeps v historii Říma, představil politický program, následovaný dalšími evropskými politiky, kteří žili o mnoho staletí později. V dnešní době neustále kolem sebe vidíme historické odkazy na antickou dobu, zachoval se její odkaz i do moderních dějin v politickém spektru?

Při psaní bakalářské práce se budu opírat a dobové prameny a odbornou literaturu. V případě Augusta mohu zmínit dílo Seutonia¹, poté i Augustův autorský spis *Res Gestae Divi Augusti*² a encyklopedii *The New Pauly*³, která obsahuje několik odborných studií k tomuto tématu. Vycházet budu i z díla odborníka na římské dějiny Wenera Ecka, který velmi kvalitně zpracoval Augustův život, byť se jedná o populárně naučnou literaturu.⁴ Co se týče Napoleona Bonaparta, budu studovat dílo Geoffreyho Ellise⁵ nebo Arthura Lévyho⁶. Obě díla zasahují i do tématu Napoleonovy osobnosti, která se zdá velmi zajímavou. Při psaní o Mussolinim budu vycházet z díla Emila Ludwiga⁷, který s Mussolinim vedl několik rozhovorů nebo z publikace od Jaspera Godwina Ridleyho⁸. Literatura k Adolfu Hitlerovi je také velmi rozsáhlá. Mohu zmínit knihu Haralda Steffahna⁹, Frederica Spottse¹⁰, Maxe Picard¹¹, který napsal

¹ SEUTONIUS Tranquillus, Gaius, *Životopisy dvanácti císařů*, Překlad RYBA, Bohumil, Praha 1998.

² AUGUSTUS, *Res Gestae Divi Augusti*, v: Augustus, Flavius Josephus, Iulianos, Libanios, Lúkanios, Marcus Aurelius, Platón. *O vlastním osudu*, Překlad BORECKÝ, B., DOSTÁLOVÁ, R., HAVELKA, J., KUTHAN, R., NOVÁKOVÁ, J., NOVOTNÝ, F., ŠONKA, J., Praha 1973.

³ *The New Pauly*, [online, cit. 4.7. 2023, 14:20].

⁴ ECK, Werner, *Augustus a jeho doba*, Praha 2004.

⁵ ELLIS, Geoffrey, *Napoleon*, Překlad JEŘÁBEK, Antonín, Litomyšl 2001.

⁶ LÉVY, Arthur, *Napoleon na poli slávy a doma*, Překlad Dr. LÍVA, Václav, Praha 1921.

⁷ LUDWIG, Emil, B. *Mussolini osmnáct rozhovorů*, Překlad VITINGER, V. MÜNZROVÁ, Z., Praha 1932.

⁸ RIDLEY, Jasper Godwin, *Mussolini*, Překlad DVOŘÁK Milan, Praha 2002.

⁹ STEFFAHN, Harald, *Hitler*, Překlad OPRŠAL Petr, Olomouc 1996.

¹⁰ SPOTTS Frederic, *Hitler a síla estetiky*, Překlad BROŽ, Ivan, Praha 2007.

¹¹ PICARD, Max, *Hitler v nás*, Překlad Phdr. ČERNÝ, Václav A., Praha 1996.

publikaci zaměřující se na psychologický obraz Hitlerova fenoménu, a také dílo Dušana Hamšíka¹², jež mapuje poslední měsíce života Adolfa Hitlera.

Důležitými zdroji pro mě budou také díla, která napsali samotní politici. Již jsem zmínil Augusta a jeho *Res Gestae*. Vlastní životopis napsal také Benito Mussolini¹³ a známý je také Hitlerův *Mein Kampf*.¹⁴

V první části práce představím jednotlivé politiky, krátce nastíním jejich život a politickou kariéru. Zejména se budu snažit zaměřovat na ty nejdůležitější události jejich vlády a budu vysvětlovat jejich politické kroky na vrcholu moci i na cestě k ní.

Druhá část pak bude komparací oněch kroků a událostí. Zaměřím se také na to, zda se jednalo o přímé následování Augustova obrazu, nebo zda se šlo spíše o shodu, která neměla s Augustem nic společného. Svou pozornost budu soustředit i na druhý život Augusta, dobovému vnímání jeho vlády a jak jej využívali výše zmíněné osobnosti při vlastní sebe prezentaci.

¹² HAMŠÍK, Dušan, *Génius průměrnosti*, Praha 1967.

¹³ MUSSOLINI, Benito, *My Autobiography*, New York 1928.

¹⁴ HITLER, Adolf, *Hitlerův Mein Kampf: z bible německého nacionálního socialismu s komentářem Jiřího Hájka*, Překlad prof. dr. HÁJEK, Jiří, DrSc., Liberec 2000.

1. Augustus

Octavianus se narodil 23. září roku 63. př. n. l. ve Velitrae. Jeho otcem byl Gaius Octavius, matkou byla Caesarova neteř Atia. Ve čtyřech letech přišel o otce, dlouho žil u své babičky Julie Caesaris, Caesarovy sestry a poté v Římě v domě svého otčima Lucia Marcia Phillipa. Známy je jeho projev při pohřbu své babičky, který pronesl v 11 letech. Zde si můžeme všimnout jeho prvního velkého nadání – rétorika. Octavianus později dokázal svými projevy získat náklonnost senátu, legionářů i římského lidu. V 16 letech byl zvolen do kolegia kněží s titulem „*pontifex designatus*“, tuto funkci však začal zastávat později.¹⁵

Toužil po tom být blízko Caesara během války v provincii Africa, to však jeho matka Atia nedovolila. K Caesarově výpravě proti synům Gnaea Pompeia Magna do Hispánie se už přidat mohl, bohužel pro něj se tak ale nestalo kvůli nemoci. Poté, co se uzdravil, se za Caesarem vydal, během plavby však jeho loď ztroskotala a on musel cestovat přes nepřátelské území, čímž udělal na svého prastrýce velký dojem.

Caesar plánoval další výpravu, tentokrát se chystal na východ proti Parthům, Octavianus byl vyslán do ilyrské Apollonie, aby nabyl vědomostí a pocvičil se v boji. Během jeho pobytu v Apollonii se dozvěděl o Caesarově smrti. Jeho prastrýc neměl žádného mužského pokrevního nástupce, mladý Caesarion, syn Caesara a egyptské královny Kleopatry, jako nástupce nepřipadal v úvahu, a tak slavný diktátor tajně před svou smrtí mladého Octaviana adoptoval a skrze svou závěť ustanovil svým dědicem.¹⁶ V 19 letech si tak, na základě Caesarovy závěti, Octavian mohl činit nárok na dědictví.

Ihned se tak vydal do Říma, cestou se k němu přidalo mnoho legionářů. Brzy se také začali formovat Octavianovi protivníci v boji o moc, mezi kterými byl Marcus Antonius, blízký přítel Caesara, a republikáni, kteří Caesarovu vládu jen těžko snášeli.

Octavianus byl znám svou úctou k legislativě, také proto vyplatil všechno jmění, které jeho prastrýc odkázal svým příznivcům, čímž si mnoho Antoniových příznivců získal na svou stranu.¹⁷

¹⁵ Nejvyšší kněží, kteří určovali dny, kdy senát mohl vyhlašovat platná nařízení a zákony.

¹⁶ KIENAST, Dietmar, *Augustus*, 2006, v Brill's New Pauly [online, cit. 4.7. 2023].

¹⁷ ECK Werner, *Augustus a jeho doba*, str. 14.

Octavianovi také pomohlo jeho spojenectví s republikány, kteří právě v Antoniovi viděli tu největší hrozbu pro Řím. Mladý státník však se svými rádci, kterým byl třeba Gaius Cilnius Maecenas, sledoval vlastní zájmy a tohoto spojenectví šikovně využíval. Díky podpoře od slavného řečníka Cicerona i jeho vlivem se stal senátorem, i když ještě neměl dostatečný věk.¹⁸ Ciceron Octavianovi pomohl i s jeho řečnickými dovednostmi.

Po nějaké době se mu již spojenectví s republikány nehodilo, jelikož omezovali jeho toužený vzestup. Augustus si také v srpnu 43 př. n. l. vynutil od senátu své zvolení za konzula a legitimitu Caesarovy adopce ze závěti.¹⁹ Marcus Antonius byl však zatím stále příliš silný, proto Octavianus začal s Antoniem jednat o spolupráci. Následovalo jednání, které vyvrcholilo ustanovením druhého triumvirátu, který tvořili Octavianus, Marcus Antonius a Lepidus. Toto spojenectví bylo potvrzeno sňatkem mezi Octavianem a nevlastní dcerou Antonia Clodií.²⁰

Po ustanovení druhého triumvirátu bylo podobně jako za Sullovy diktatury zveřejněno několik proskripčních seznamů nežádoucích osob, které mohly být beztržně zlikvidovány.²¹ Mezi těmito osobami byl i Octavianův příznivec Cicero. Tento krok sloužil k zisku prostředků pro financování bojů proti Caesarovým vrahům. Octavianus s proskripcí nejdříve nesouhlasil, je pravdou, že jeho dosavadnímu politickému počínání se tato věc vůbec nepodobala. Jak se ale nakonec ukázalo, potvrzuje to i Seutonium, Octavianus se na této akci podílel aktivně.²²

V lednu 42 př. n. l. byl Caesar prohlášen za boha, což samozřejmě pomohlo i obrazu Octaviana, který se tedy stal synem zbožštěného (*Divi filius*). Po stabilizaci poměrů v centru říše došlo ke konečnému vypořádání se s Caesarovými vrahy. Marcus Antonius a Octavianus s 28 legiemi porazili v bitvě u Filipp Gaia Cassia a Marka Bruta. Marku Antoniovi toto vítězství politicky pomohlo, jelikož k vítězství přispěl větší měrou, než Octavianus, kterého později označil za zbabělce, jelikož Octavianus přenechal velení vojensky zkušenějšímu a schopnějšímu příteli Marku Vipsaniu Agrippovi. O Octavianovi obecně platilo, že se do válek sám osobně příliš nezapojoval. Dokázal si však vybírat schopné velitele, kteří vítězili a sbírali vavříny pro Řím, především pro Octaviana.

¹⁸ ECK, Werner, *Augustus a jeho doba*, str.15.

¹⁹ KIENAST, Dietmar, *Augustus*, [online, cit. 4.7.2023].

²⁰ ECK, Werner, *Augustus a jeho doba*, str. 17-21.

²¹ Tamtéž, str. 18.

²² SEUTONIUS Tranquillus, Gaius, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 89.

Triumvirové si po této porážce republikánů rozdělili vliv. Octavianus navíc musel zaopatřit veterány, k čemuž jej vyzvali zbývající členové triumvirátu v domnění, že ho to přinejmenším oslabí.²³ Také proto neváhal vystěhovat několik italských měst, aby se do nich mohli nastěhovat veteráni se svými rodinami.²⁴ Tento čin skutečně vyvolal velmi silnou reakci vyhnaného obyvatelstva, čehož se chytil Lucius Antonius, bratr Marka Antonia, shromáždil legie a chtěl Octavianiana zničit. Spor byl rozhodnut bitvou u Perusie (dnešní Perugia). Kapitulace Lucia Antonia a jeho stoupců byla přijata na začátku roku 40 př. n. l. Octavianus se se svými odpůrci vypořádal velmi tvrdě. Lucia Antonia sice ušetřil, ale 15. března nechal popravit 300 senátorů a jezdců na výstrahu ostatním Octavianovým odpůrcům.²⁵ Tento krok byl naprosto jasným varovným signálem, který sloužil jako ukázka Octavianovy síly. Podobným krokem se vyznačovaly i vlády dalších politických velikánů (viz níže).

V září roku 37 př. n. l. byl triumvirát prodloužen o dalších pět let a formálně potvrzen lidovým shromážděním. Toto potvrzení si prozíravě vyžádal právě Octavianus, aby ukázal, jak ctí římské právo.

Z původního triumvirátu se opět – tak jako v předchozím uskupení tří nejvlivnějších mužů – stal boj o moc mezi dvěma rivaly, Octavianem a Markem Antoniem, poté, co byl Lepidus pro své neuvážené jednání ze spolku vyřazen. Octavianus posiloval svou pozici v Římě, naopak Marcus Antonius pod vlivem Kleopatry ztrácel svou římskou příslušnost. Problémem byl i Antoniův politický sňatek, kdy mu Octavianus vnutil svou sestru. Antonius měl v té době už potomky s Kleopatrou. Těmto dětem také ve své závěti odkázal jím dobytá „svá“ území na východě.²⁶ V závěti také zmínil, že se chce nechat pohřbít vedle Kleopatry, v egyptské Alexandrii, nikoli v Římě. O existenci této závěti se Octavianus dozvěděl, získal ji od Vestálek, což bylo něco dosud nevídaného, a veřejně ji přečetl v římském senátu. Získat takovou závěť bylo protiprávní, nicméně Octavianovi tento čin prošel. Antonius byl přece jen označen za zrádce Říma a republiky.

²³ KIENAST, Dietmar, *Augustus* [online, cit. 4.7. 2023].

²⁴ Tamtéž.

²⁵ ECK, Werner, *Augustus a jeho doba*, str. 20.

²⁶ SEUTONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 82.

Boj mezi Octavianem a Markem Antoniem byl rozhodnut dvěma bitvami. Jednalo se o bitvu u Actia, kterou Augustus vyhrál s pomocí boha Apollona, jehož slávu později Augustus také připomínal²⁷, a u Alexandrie. Antonius plánoval válku rozhodnout v Itálii, tomu se však podařilo zabránit. Octavianovo vítězství u Actia se později stalo symbolem nového začátku v římských dějinách, které bylo – z největší části přičiněním samotného Augusta – patřičně velebno a připomínáno. Básníci i umělci se k vítěznému počátku principátu při jakékoli slavnostní příležitosti vraceli.²⁸ On sám poté na Palatinu nechal Apollonovi vystavět chrám.

Jak se dívat na vládu Augusta? Je důležité zde na začátek zmínit, že vláda, kterou Augustus propagoval, se obecně označuje jako principát, jelikož Augustus byl ve své době označován jako *princeps*.²⁹ první osoba zapsaná v jakémkoli seznamu, u Augusta v seznamu senátorů. Tuto formu vlády je složité nějak obecněji definovat, jelikož kombinuje mnoho prvků. Můžeme ale použít charakteristiku: *monarchie v republikánském rouše*.

Dne 13. ledna roku 27 př. n. l. se Octavianus formálně vzdal své moci a ustanovil „obnovení republiky“. Jednalo se o jeho záměrný krok, kterým měl získat moc zpět. Skutečně tento stav nevydržel dlouho, po třech dnech se nechal přemluvit senátem, aby přijal všechna nabízená privilegia. Z Octaviana se tak oficiálně stal Augustus, celým jménem *Imperator Caesar Augustus, Divi filius* (syn božského, rozuměj Caesara). Privilegia, která Augustus přijal, mu zůstala až do smrti.

Přesto, že právě on byl svrchovanou hlavou celého římského impéria, byly zachovány všechny veřejné úřady – tribun lidu, úřad konzula, lidové i další shromáždění. Stále tu dle práva *Lex Iulia de ambitu* trval volební systém. Dokazuje to i tento zákon, který zpříšňoval tresty za prokázanou voličskou korupci. Vyvrací to tak tvrzení, že by všechny úřady Augustus obsazoval dle svých preferencí.³⁰ Pokud jde o senát, tak Augustovým záměrem bylo zredukovat počet jeho členů z 800 na 300.³¹ Nakonec byl počet senátorů ustálen na 600 zástupcích, kde vydržel po celou dobu trvání principátu.³² Svou funkci si zachoval také senát, jeho pravomoci Augustus už roku 28 př. n. l. reformoval, ale nezrušil. Senátorů se zbavoval zejména tehdy, pokud byli podle jeho úsudku amorální, nezodpovědní, nebo nemajetní. Naopak si vážil elit, které navíc prokazovaly diplomatické schopnosti.³³

²⁷ ZANKER, Paul, *The Power of Images in the Age of Augustus*, Michigan 1988, str. 85.

²⁸ Tamtéž, str. 84.

²⁹ Princeps - první osoba zapsaná v jakémkoli seznamu, v Augustově případě v seznamu senátorů.

³⁰ JONES, A. H. M., *Elections under Augustus*, in *The Journal of Roman Studies*, 1955, Vol. 45, části 1 a 2, str. 9-21, str. 13.

³¹ TALBERT, Richard J. A., *Augustus and the Senate*, in *Greece and Rome*, 1984, Vol. 31, č. 1, str. 55-63, str. 56.

³² Tamtéž, str. 56.

³³ TALBERT, Richard J. A., *Augustus and the Senate*, str. 56.

Augustus si vždy dával záležet na tom, aby jeho kroky minimálně budily zdání, že jde o jednání, které je v souladu s legislativou, byť konzulem byl – proti dřívějším zvyklostem – zvolen několikrát a od roku 19 př. n. l. se jím stal doživotně, což popírá zásady římské republiky ustanovené v začátcích fungování republikánského zřízení v 5. století př. n. l. Ani toto však nezbuzovalo u římského lidu nevoli. Podobný proces následoval i v případě Napoleona, jak uvidíme níže. Augustovi se také podařilo prosadit mnohá privilegia pro své nevlastní syny v rámci správy říše.³⁴ I tento krok je ukázkou naprosto výsostného postavení Augusta v rámci římského práva, jež vyplývalo především z charismatické postavy jeho osobnosti, strachu z jeho vlivu a z jeho diplomatických schopností.

Augustus, stejně jako další slavní panovníci a mocní politici, sepsal svůj vlastní politický program. V závěru života Augustus v *Res Gestae Divi Augusti* popisuje a zdůvodňuje své politické kroky a snahy. Klíčovou roli podle Augusta hrála v jeho představách *auctoritas* (autorita, charisma). Tehdy to označovalo „*vliv spojený s povinnou úctou*“. Jak sám Augustus ve svém díle uvádí: „*Za svého šestého a sedmého konsulátu, jakmile jsem odstranil občanské války a se souhlasem všech jsem ve svých rukou soustředil moc nade vším, předal jsem stát pod panství senátu a lidu římského. Za tuto zásluhu jsem byl z usnesení senátu nazván Augustem, veřeje mého domu byly jménem státu ověnčeny vavřínem, nad mé dveře byl zavěšen občanský věnec a v Juliově radnici byl vystaven zlatý štít, který mi věnoval senát a lid římský za mou ctnost, dobrotivost, spravedlnost a zbožnost, jak dosvědčuje nápis na tom štítě. Od té doby jsem všechny předčil svou autoritou, ale moci jsem neměl o nic více než ostatní, kteří byli v tom onom úřadě mými kolegy.*“³⁵

Tuto delší citaci jsem sem zařadil proto, jelikož se na ní dá ukázat, jak se Augustus sám vykresloval v tomto díle. Jeho sebe prezentace ho stavěla i do jiných rolí, které rozeberu.

Pokud jde o jeho *Res gestae*, Augustus zde sám sebe líčí jako člověka, který vždy jednal podle vůle senátu a římského lidu, respektive k jeho prospěchu a s jeho souhlasem. Zde je právě vidět ona snaha Augusta o to, aby jeho jednání bylo v souladu s římským právem, nebo, aby to tak minimálně vypadalo. Mluví o sobě logicky v „*ich*“ formě a sám píše, že ve svých rukou měl moc nad vším, než předal moc zpátky senátu, který mu ji zase vrátil. Jeho moc byla největší, on to však „*svádí*“ pouze na svou autoritu, která bezesporu nebyla malá. Augustus se také zmiňuje o zlatém štítu, který získal za své ctnosti a za zásluhy, které senát a lid římský neopomenuly ocenit (obr. 1).

Ve svém díle se také zmiňuje o tom, že některé funkce nechtěl přijímat, jelikož jejich vykonavatelé byli stále naživu, funkci po „*naléhání* senátu“ po smrti svého předchůdce přijal.

³⁴ STOBART J. C., *The Senate under Augustus*, in *The Classical Quarterly*, 1908, Vol. 2, č. 4, str. 296-303, str. 297.

³⁵ AUGUSTUS, *Res Gestae Divi Augusti*, Překlad BORECKÝ, B., DOSTÁLOVÁ, R., HAVELKA, J., KUTHAN, R., NOVÁKOVÁ, J., NOVOTNÝ, F., ŠONKA, J. Str. 47.

Je to příklad funkce pontifika maxima, kterou přijal po smrti Marka Lepida. Tím se stal i nejvýše postaveným člověkem v římském náboženství. Nutno dodat, že vzhledem k tomu, že náboženství bylo silně propojeno s politickým životem, měli pontifikové v Římě i značný politický vliv (byli konzultováni před každým významnou událostí Říma, ať už se jednalo o vnitřní či zahraniční záležitost. O

Caesarovi mluví Augustus ve svých *Res Gestae* jako o svém biologickém otci (*pater*), když zmiňuje, že se mu podařilo dopadnout jeho vrahy. Je zde i narážka na to, že sám nikdy nepřijal titul diktátora, dobře totiž věděl, jak dopadl Caesar a další uzurpátoři moci v Římě.³⁶ Augustus i proto tolik dbal, aby jeho kroky měly podporu široké veřejnosti. Tak tomu bylo i u jeho reforem. Augustovi se podařilo nastavit zrcadlo (ve smyslu pozdějších středověkých *specula principis*), návod, podle kterého se měl chovat člověk, který chtěl moc pro sebe a vydržet u ní dlouho. Augustus se

nechával zobrazovat v několika různých podobách, které měly šířit jeho slávu. První podoba, kterou Augustus vystavoval na odiv, je voják, který bude bránit hranice Říma a jejich obyvatele.

Byť Augustus nebyl nijak schopný vojevůdce a pokud stál on v čele armády, nedopadlo to nikdy nijak slavně, přesto ale za jeho vlády Řím dokázal vyhrát několik sporů silou zbraní. Obrovskou ztrátou a tragédií však zůstává bitva v Teutoburském lese v roce 9 n. l. na germánském území.

Římané už od dob Caesara měli velký zájem na tom, aby kontrovali území v Germánii i v Galii. Poté, co Caesar získal pro Řím Galii, začalo se okamžitě pracovat na zajištění hranic proti Germánům. Postupem času se však Římané začali zajímat i o území za řekou Rýn, kam podnikali vojenské výpravy a snažili se prosazovat svůj vliv. Vztahy mezi Římany a Germány, vzhledem k těmto zásahům, se stále více vyostřovaly. Celá situace eskalovala během úřadování Publia Quinctilia Vara.

Varus nedokázal jednat ke vzájemné spokojenosti obou stran a bylo jen otázkou času, kdy dojde ke střetu. K Varovi se dostaly zprávy o nepokojích na germánském území. Rozhodl se tedy, že tyto nepokoje potlačí hned v prvopočátku, nebral ale situaci příliš vážně. Legie na cestě mohly doprovázet rodiny vojáků.

Varus svůj pochod začal v druhé polovině září. K dispozici měl tři legie, XVII., XVIII a XIX., k tomu šest kohort a tři alami (jezdecké jednotky), teoreticky celkem 22 500 mužů. Římské oddíly doprovázel ještě Germán z kmene Cherusků Arminius se svou družinou, ta se ale odpojila pod záminkou hledání nových spojenců pro Vara. Pokud jde o počty Germánů,

³⁶ AUGUSTUS, *Res Gestae Divi Augusti*, str. 40.

jež posléze Arminius vedl do boje proti Římanům, žádný pramen neuvádí počet. Víme jen, že byli v přesile, odhady mluví až o 50 000 mužích.³⁷

Boje se povětšinou odehrávaly v hustých lesích, kde dlouhá kolona vojáků nebyla schopna bojovat proti germánským kmenům. Římané byli rychle poraženi, Varova hlava byla poslána do Říma a další důstojníci raději spáchali sebevraždu, než aby čelili následkům porážky.

Hned poté, co se Augustus doslechl o katastrofě v Teutoburském lese, bil podle Seutonia hlavou do zdi a křičel: „*Quintilie Vare, vrať legie!*“³⁸ Navíc panovaly obavy, aby Germány toto slavné vítězství nepovzbudilo k dalším aktivitám v Galii nebo Illyrii. Nic takového se však nestalo.

Po pěti letech od katastrofy se tam vydal Augustův vnuk Germanicus, adoptovaný Tiberiem, který zde našel mnoho pozůstatků po bitvě, jako například těla, nebo oltáře, na nichž byli Římané obětováni. Římské hranice se tak v podstatě natrvalo ustálily na Dunaji a Rýnu, přestože římské legie podnikaly pod velením budoucího císaře Tiberia další výboje na území Germánie, tentokrát však s větší opatrností.

I přes tuto porážku měl Augustus legionáře zcela na své straně, jelikož jim také často neváhal vyplácet slušné výplaty a odměny, které často šly přímo z Augustovy osobní pokladnice (*fiscus*), neboť na ně stát zkrátka neměl prostředky.³⁹ V ostatních případech byl však Augustus schopen si najít velitele, kteří později vítězili pod římskými prapory a jeho jménem. Hlavní odměnu v podobě slávy a uznání získával právě Augustus. Jeho neschopnost dobře vést armádu bylo také to, čeho Marcus Antonius využíval v době triumvirátu a boje o moc mezi těmito dvěma aktéry.

Ani tato stinná stránka Augusta mu však nijak nebránila v tom, aby na sochách, jež jeho postavu zvětčovaly nosil zbroj, na které byla znázorněna „jeho“ vojenská vítězství.⁴⁰

³⁷ Římské legie, *Clades Variana – Varova porážka v Teutoburském lese*, [online, cit. 4.7. 2023].

³⁸ SEUTONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 86

³⁹ ECK, Werner, *Augustus a jeho doba*, str. 70-75.

⁴⁰ Římské legie, *Socha Augusta z Prima Porty*, [online, cit. 22.01.2023].

Druhá podoba, do které se Augustus ve svém díle idealizoval, byla podoba mírotvůrce, který zastává zahraniční politiku „*Pax Romana*“, tedy „římský mír“. Zejména nebezpečná byla situace na severu a na východě říše. Augustus sám věděl, že je spíše diplomat než vojevůdce, proto neudělal stejnou chybu jako Marcus Antonius, který nedokázal právě na východě Parthy porazit. Augustovi se podařilo s nepřítelem na východě uzavřít mírovou dohodu a zajistit tak stabilitu na východních hranicích. Propagandistickým využitím tohoto výsledku je jeho slavná socha z Prima Porty (obr. 2). Tento akt byl zvěčněn na jeho zbroji a zabral si místo hned na hrudi Augustovy sochy, ačkoli vyjednání vojenských insignií vedl jeho nevlastní syn Tiberius.⁴¹ Augustova podoba vojáka a mírotvůrce byla často zobrazována na jednom monumentu, kdy ve zbroji držel v ruce papyrus jako symbol uzavírání smluv a dohod (obr. 3).

Poslední – a pravdě nejdůležitější – podoba, do které se Augustus stavěl, byla podoba senátora – diplomata. Zobrazován byl v senátorském rouchu a kusem papyru v ruce. Tuto podobu můžeme vykládat tak, že Augustus se ke své moci dostal „podle práva“, ne jako uchvatitel moci vojenskou silou. Přesto, jak jsme si ukázali, ne všechny jeho kroky, jako třeba veřejné čtení závěti Marca Antonia, byly v souladu s legislativou. Přesto tehdejší římská společnost viděla Augusta jako státníka, který ctí Řím, jeho zvyky, právo a svrchovanost.

Augustus si také dobře uvědomoval obrovskou roli všudypřítomné literární i hmotné kultury. Právě jeho době se říká „zlatý věk“ i z hlediska umění a architektury. I sám Augustus měl sklony k umělecké tvorbě v podobě divadelních her, jeho um ale nebyl dostatečný a dílo se nezachovalo.

Již

jsem zmínil Gaia Cilnia Maecenata, Augustova přítele, jehož jméno dodnes známe a používáme ve významu podporovatele umění a dalších prospěšných aktivit. Do tohoto období spadají umělci jako Vergilius, Horatius a Ovidius.

Z děl programově nejvýznamnějších je Vergiliova báseň *Aeneis*⁴², jež líčí vznik Říma v souvislosti s božským posláním Aeneovým. Autor tak dodal Římanům sebevědomí a pocit nejen vlastní svrchovanosti, ale dokonce jakési nadřazenosti – Římané dobývají svět právě proto, že svou civilizací předčí všechny národy. Augustova doba se i díky tomuto fenoménu stala obdobím, kdy se do Říma vrátili hodnoty národní hrdosti.⁴³

⁴¹ Římské legie, *Socha Augusta z Prima Porty*, [cit. 22.01.2023].

⁴² VERGILIUS, *Aeneis*, Praha 1970.

⁴³ HADAS, Moses, *Aeneas and the Tradition of the National Hero*, in *The American Journal of Philology*, 1948, Vol. 69, č. 4, str. 408-414, str. 409.

Takto pozitivně můžeme hodnotit i Augustův záměr z hlediska rozvoje Říma po stránce architektonické. V začátcích se ozývaly hlasy, že by se hlavní město říše mělo přestěhovat na jiné místo. To však Augustus jako restaurátor republiky nemohl připustit. Řím se po Augustově přestavbě rovnal svou krásou a vznešeností velkým centrům na Východě.

Tato přestavba nebyla klasickým vypracovaným projektem, nýbrž se stavělo to, co zrovna bylo potřeba.⁴⁴ Spoustu staveb nechal postavit sám Augustus, navíc ale Augustus využíval právě svou autoritu k tomu, aby bohatí občané Říma přispívali na stavbu a zvelebování Říma. Posléze směli v hlavním městě Římské říše budovat veřejné stavby pouze rodinní příslušníci, popř. blízcí přátelé.

S přestavbou se však pojily i restriktce, jedna z nich zakazovala, aby soukromé stavby v Římě přesahovaly výšku 70 stop (21,3m).⁴⁵ Augustus sám se měl podle Seutonia k Římu údajně vyjádřit slovy: „*Převzal jsem město cihelné a zanechávám po sobě mramorové.*“⁴⁶ Za jeho vlády byl vystavěn třeba Pantheon, který nechal postavit Marcus Vipsanius Agrippa, velitel, konzul a blízký přítel Augusta, posléze také jeho zeť a otec Augustových vnuků, Gaia a Lucia. Agrippa plánoval, že v Pantheonu bude stát socha Augusta vedle zbožštěného Caesara a dalších božských soch.⁴⁷ Chrám však později vyhořel a byl obnoven za vlády Hadriána. Marcellovo divadlo, věnované Augustovu předčasně zemřelému zeti a zamýšlenému nástupci, je dalším monumentem, který byl vystavěn za vlády Augusta. Dále byla postavena Gaiova nebo Luciova bazilika, zasvěcené jeho vnukům a nástupcům, kterými se měli stát, když Marcellus předčasně zemřel.

Změnou prošlo i Forum Romanum, na kterém se tyčily monumenty symbolizující egyptské lodě, jež připomínaly Augustovo vítězství u Actia.⁴⁸ Odkazy na jeho vítězství nalezneme i v Caesarově chrámu na Foru Romanu, kde stály již zmíněné baziliky Augustových vnuků, Gaia a Lucia.

Za jistý druh umění dnes považujeme také mince. I na nich se Augustus – a po něm všichni císaři i uzurpátoři, jakož i pozdější světoví vládci – nechal zvětšovat a využíval podobu mincí. Jejich využití je zcela logické, jelikož peníze obíhaly napříč celým impériem a každému tak byly denně na očích. Augustus tak mince využíval jako prostředek sebe prezentace, navíc po obvodu mincí nechával razit své „tituly“: *Divi filius, pater patriae*.

Nutno říct, že titul *pater patriae*, otec vlasti, si Augustus nevysloužil omylem a právem mu jako prvnímu vládci principátu náleží.

⁴⁴ FAVRO, Diane, „*Pater urbis*“: *Augustus as City Father of Rome*, in *Journal of the Society of Architectural Historians*, 1992, Vol. 51, č. 1, str. 61-84, str. 62.

⁴⁵ Tamtéž, str. 73.

⁴⁶ SEUTONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 91.

⁴⁷ ZANKER, Paul, *The Power of Images in the Age of Augustus*, str. 79.

⁴⁸ Tamtéž, str. 81.

Pokud bychom se podívali na to, jak Augusta vnímali s odstupem času v evropském prostoru, zjistíme, že mnoho zastánců nenašel. V období osvícenství Voltaire, Montesquieu i Edward Gibbon, britský historik 18. století, o něm mluvili jako o krutém tyranovi. Další autoři jeho vládu charakterizovali jako despotickou. Naopak Christoph Martin Wieland popisuje jeho vládu ve smyslu, že Octavianus a Augustus byly dvě rozdílné osoby, vzhledem k Augustovým politickým krokům a chování po převzetí moci.⁴⁹

V otázce nástupnictví Augustus využíval svou jedinou dceru Julii, která se stala manželkou několika politiků. Nejprve si z donucení vzala Marka Claudia Marcella, ten však zemřel již ve 20 letech, poté, jak již bylo řečeno, postaršího Marka Agrippu, ani ten se ale nestal nástupcem Augusta, zemřel již v roce 12 př. n. l. Z manželství zmíněného Agrippy a Julie vzešli výše zmínění synové Gaius a Lucius. S oběma Augustus počítal jako s možnými dědici, stejně tak ale počítal s Tiberiem a Neronem Drusem, což byli synové jeho manželky Livie z jejího prvního manželství. Tiberius a Drusus připojili provincie Noricum a Raetia, což jsou území dnešního Švýcarska, Rakouska a Bavorska.⁵⁰ Později Drusus umírá a Tiberius se uchyluje do ústraní na ostrov Rhodos, podle Seutonia údajně nechtěl stát v cestě Augustovým vnukům, ti však oba na začátku 1. století po Kristu umírají. A tak Tiberius, který si Julii také vzal, byť proti své vůli, zůstal jediným možným nástupcem, který mohl zaujmout Augustovu pozici v římském principátu. Augustus zemřel roku 14 n. l. ve věku nedožitých 76 let, i když trpěl častými chorobami.⁵¹ Poté byly jeho ostatky uloženy do mauzolea na Martově poli, jež později při své vládě využije fašistický vůdce Itálie Benito Mussolini.

⁴⁹ STROTHMANN, Jürgen, *Ruler*, 2006, in Brill's New Pauly [online, cit. 4.7. 2023].

⁵⁰ GRANT, Michael, *Dějiny antického Říma*, Praha 1999, str. 230.

⁵¹ SEUTONIUS, *Životopisy dvanácti císařů*, str. 141.

2. Napoleon Bonaparte

Po Augustovi navážu ve své práci na generála a státníka, který žil mnoho století po smrti zakladatele římského principátu. Napoleon ve Francii, podobně jako Augustus v Římě, stál v čele tehdy nového státního zřízení. Byť nebyl jeho přímým zakladatelem, Francouzská republika existovala od roku 1792, výrazným způsobem ji reformoval, aby poté mohl vyhlásit republikánské císařství, jak se dozvíme níže.

Napoleon se narodil 15. srpna roku 1769 v Ajacciu na ostrově Korsika blízko francouzské pevniny jako Napoleone Buonaparte. Jeho otec Charles Bonaparte pocházel z Toskánska, byl členem vznešeného rodu.

Jeho otec se zapojil i do korsické války proti Francouzům, podporoval Korsičana Paoliho, ten však musel utéct do Anglie. Po této události se Carlo i jeho manželka obrátili na Francouze a chtěli těžit z tohoto vztahu.

Spolupráce s Francií zajistila rodině stabilitu a bezpečí. Sám Napoleon vyrůstal doma ve stínu svého bratra Josepha, který měl hlavní matčinu pozornost. Napoleon se tak musel prosazovat už od svých dětských let.⁵² Buonapartové dostali také možnost poslat své starší děti na pevninskou Francii studovat na účet královské pokladny. Rok na to se Napoleon vydal na studia do Brienne.

Pokud jde o jeho studijní výsledky, je známé, že Napoleon byl schopným studentem v dějepise, zeměpise a měl vynikající výsledky v matematice. Hodně také čerpal ze starověkých dějin, četl Plutarchovy práce o Caesarovi, Cicerona nebo Platóna.⁵³ Snil o tom, že jednou bude sloužit Korsice při boji za svobodu proti Francii.⁵⁴

Jeho výsledky a píle v říjnu 1784 přinesly tíženou efekt, získal totiž stipendium na Královské vojenské škole v Paříži. Povedlo se mu zde ale něco velice pozoruhodného. Studium, které obvykle trvalo dva až tři roky Napoleon zvládl za jeden rok studia. V 16 letech se tak stal podporučíkem dělostřelectva, které bylo elitním uskupením francouzské armády. Už tehdy se ale podepisoval jako *Buonaparte, officier* (důstojník).⁵⁵

Po sedmi letech se mohl vrátit na svou rodnou Korsiku, kde se dokonce pokoušel sepsat její dějiny, což později kvitoval spisovatel Raynal a pobízel Napoleona, aby v díle pokračoval.⁵⁶

Po dobytí Bastilly 14. července 1789 se pro Napoleona dost věcí změnilo. Po období služby v Auxonne se dostává na Korsiku, kde se dostal do Korsické národní gardy. Později se

⁵² ELLIS Geoffrey, *Napoleon*, str. 16.

⁵³ MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, Překlad BOUDYŠOVÁ, Vlasta, Praha 1990, str. 24.

⁵⁴ Tamtéž, str. 39-40.

⁵⁵ ELLIS Geoffrey, *Napoleon*, str. 21.

⁵⁶ LÉVY, Arthur, *Napoleon na poli slávy a doma*, str. 17.

přidal i k Paolimu, kterému byl dovolen návrat z vyhnanství. Napoleon s ním spolupracoval a sám vedl povstání dobrovolníků v Ajacciu, což jeho situaci ještě zhoršilo. Toto období prvních let revoluce bylo i pro Napoleona revoluční z hlediska jeho myšlenek a postojů. Byl velmi zklamán vývojem na Korsice a Paolim samotným, který Napoleona a jeho rodinu pronásledoval. Dalo by se říct, že Napoleon ztratil veškeré iluze a stal se realisticky kalkulujícím mužem, který musel upustit od myšlenky svobodné Korsiky a oddat se revoluci.⁵⁷

V roce 1793 se Napoleon dostává do povědomí politické špičky. Dostalo se mu totiž příležitosti vést dělostřelecký útok na Toulon, který v prosinci 1793 vedl k dobytí tohoto přístavu. Díky tomuto úspěchu byl povýšen do stavu brigádního generála a ve stejné době byl jmenován velitelem dělostřelectva armády Itálie.⁵⁸ Již ve 24 letech, na rozdíl od Augusta, byl Napoleonem schopen výborně velet armádě, k čemuž mu pomohly i jeho osobnostní kvality. Jako veřejně známá osoba se dostal i do styku s jakobíny, jejichž stoupencem byl i jeho bratr Lucien. Nutno poznamenat, že Napoleonův kontakt s jakobíny mu byl při thermidorském převratu roku 1794 ke škodě, byl totiž na udání krátce vězněn.⁵⁹ Jeho podíl na potlačení royalistického povstání mu však vrátil jeho vliv.⁶⁰

Tomu odpovídalo i postavení v době Direktoria. Napoleon si v té době mohl dovolit začít hrát vysokou politickou partii, ve které sám vystupoval jako „*herec, který dovedně zvládl každou úlohu*“.⁶¹ Získal si náklonnost Barrase i Talliena, čelních představitelů republiky. Dobře věděl, jak se před kým tvářit a jak působit. Opravdu se z něj stal herec, který přecházel z role do role, aby získal na svou stranu ty správné lidi.⁶² Podobně jako Augustus získával ve svých politických začátcích vhodné kontakty.

Jeho záměrem tehdy bylo tažení do Itálie, což byl projekt, o který velmi usiloval. Vypracoval plán, který předložil svým nadřízeným, ti ho pak skutečně jmenovali vrchním velitelem italské armády.⁶³

⁵⁷ MANFRED Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, str. 62.

⁵⁸ ELLIS Geoffrey, *Napoleon*, str. 26.

⁵⁹ Tamtéž, str. 26.

⁶⁰ MANFRED Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, str. 102.

⁶¹ Tamtéž, str. 102.

⁶² Tamtéž, str. 103.

⁶³ Tamtéž, str. 104.

Nicméně jaký vliv mělo italské tažení na Napoleona jako na člověka? Napoleon byl poprvé v čele velké armády, táhl cizím územím a byl to právě on, kdo domlouval mírové podmínky. Ostatní generálové byli ohromeni Napoleonovými schopnostmi a talentem, které spočívaly v rychlých přesunech, skvělém využití dělostřelectva, navíc si dokázal zjednat respekt a vyžadoval kázeň a pořádek, jejichž nedodržování tvrdě trestal.⁶⁴

Památným se stal i jeho projev před italským tažením, kdy sliboval úrodnou zemi, čest, slávu a bohatství. Francouzský historik Arthur Lévy jej zde přirovnává i k Mojžíšovi, který sliboval zemi zaslíbenou.⁶⁵ Zde souhlasím s autorem, jistou paralelu zde můžeme nalézt.

Z Itálie se Napoleon vrátil jako hrdina a dostalo se mu pompézního přijetí po návratu v Luxembourgském paláci. O měsíc dříve podnikl ještě svou triumfální jízdu z italského Milána do německého Rastattu, kde působil jako francouzský velvyslanec.⁶⁶ Všude, kam přijel, byl vítán v oslavném duchu. Byl pokládán spíše za osvoboditele, v protikladu k Caesarovi, který si Itálii ve své době podmanil.⁶⁷ Za tímto divadlem však rostl rozkol mezi Direktoriem a Napoleonem. Několikrát se během jeho velení v Itálii vzepřel rozkazům z Paříže. Napoleon si však dokázal na veřejnosti zachovat tvář muže, který jedná v zájmu Francie, a proto nebylo možné ho odstranit.⁶⁸ Roli zde dle mého názoru hrála zmíněná autorita, charisma a především pak Napoleonovy úspěchy, díky kterým si získal náklonnost veřejnosti. I zde je vidět velká podobnost s Augustovým vzestupem.

O rok později se Napoleon vydal na své druhé velké zahraniční tažení. To tentokrát směřovala do Egypta, kde se střetl především s Brity, kteří tuto oblast chtěli kontrolovat kvůli obchodu s Východem. I přes vojenský neúspěch si Napoleon dokázal zachovat obraz vítěze.⁶⁹ Když se Napoleon v říjnu roku 1799 vrátil do Francie, Direktorium bylo v rozkladu a změna režimu byla na spadnutí. Převrat ale vyžadoval silné vojenské vedení a toto vedení získal právě Napoleon. Zde by se dalo říci, že se blížilo Napoleonovo Actium.

V brzkých ranních hodinách 8. brumairu (9. listopadu) 1799 se sešla Rada starších, kde bylo oznámeno, že republice hrozí povstání jakobínů. Podle článku 102 ústavy byl schválen dekret, který měl z Napoleona učinit velitele pařížských ozbrojených sil. Krátce na to byl tento dekret předán představiteli Rady do rukou Napoleona, který se vydal do Tuilerii k vojákům. Zde se dostavil i na onu zmíněnou Radu starších, kde mluvil o své věrnosti k republice a její zásadám, na kterých chce stát i on sám. Zajímavou roli zde sehrál Barras, který si myslel, že Napoleon je „jeho“ člověkem.

⁶⁴ LÉVY, Arthur, *Napoleon na poli slávy a doma*, str. 233.

⁶⁵ Tamtéž, str. 233.

⁶⁶ MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, str. 157.

⁶⁷ Tamtéž, str. 157.

⁶⁸ Tamtéž, str. 155.

⁶⁹ ELIIS Geoffrey, *Napoleon*, str. 34.

Napoleon však měl pro Barrase a Direktorium pouze slova kritiky. „*Co jste udělali s Francií, kterou jsem vám zanechal v tak skvělém stavu? Zanechal jsem vám mír a našel jsem válku. Zanechal jsem vám vítězství a našel jsem porážky! Zanechal jsem vám miliony z Itálie a našel jsem bídu a vydřidušné zákony! Co jste udělali se statisíci Francouzů, jež jsem znal a kteří byli mými bojovými druhy? Jsou mrtvi!*“⁷⁰

V první den převratu bylo de facto hotovo. Zástupci Direktorcia, Sieyès i Roger Ducos, přešli k Napoleonovi, když se vzdali svých funkcí, a Barras byl nucen odstoupit. Napoleon a jeho věrní generálové obsadili strategická sídla po celé Paříži.

Situace se ale pro Napoleona zkomplikovala druhý den, jelikož Rada starších i Rada 500 si začaly klást naprosto logické otázky, na které pod tlakem z předchozího dne zřejmě nebyl čas. Kde jsou oni jakobínští povstalci, o kterých se mluví, a odkud skutečně hrozí Francii nebezpečí? Obě rady začaly pochybovat nad událostmi z 18. brumairu a chtěly se vrátit k ústavě z roku III, která by tento převrat odsoudila. Napoleon vtrhl na jednání Rady starších, kde hájil sám sebe a své zájmy, na druhou stranu vyvíjel nátlak na členy Rady. Poté navštívil i Radu 500, která byla pod vlivem jakobínů – jeho nepřátel, kteří jej označovali za diktátora. Ani tato návštěva nedopadla dobře. Napoleonovi se však podařilo přesvědčit vojáky, že v Radě 500 jsou spiklenci, kteří se jejich generála pokusili zavraždit a zničit republiku. Zasedání tak bylo přerušeno a ani jedna z Rad 19. brumairu večer již neexistovala. Tento převrat začal v duchu legální cesty, ale skončil vojenským zásahem.

Byl ustanoven konzulát se třemi členy – Napoleon Bonaparte, Sieyès a Roger Ducos. V počátcích konzulát fungoval tak, jak by správně měl. Všichni tři představitelé se po určité době střídali v jeho předsednictví. Konzulové si uvědomovali, že je potřeba Francii politicky stabilizovat, proto došlo k vyhoštění politických vězňů.⁷¹

Konzulát také započal práce na nové ústavě, která byla dokončena ještě před koncem roku 1799. Dle všeho ji nadiktoval sám Napoleon. Byla založena na vlastnictví, rovnosti a svobodě.⁷² Z této definice se dá soudit, že se z Francie stal stát založený na buržoasních základech. Zmizela z ní také Deklarace práv člověka a občana. Dále v ní bylo zakotveno, že Napoleon Bonaparte se stává konzulem na deset let a Cambacérès s Lebrunem na šest let. Je zvláštní, že v ústavě byl zakotven takový akt. Další podivností bylo rozdělení zákonodárné moci, které bylo velmi složité a nejasné.⁷³ Mohlo se zdát, že se jedná o demokratickou ústavu, ale Napoleon do ústavy prosadil široké pravomoci prvního konzula. Jak byla tato práva

⁷⁰ *Moniteur*, č. 50, 20. brumairu (10. Listopadu 1799).

⁷¹ MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, str. 235-237.

⁷² Tamtéž, str. 240.

⁷³ MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, str. 244.

definována? „První konzul má zvláštní funkce a pravomoc, jež může dočasně doplnit v případě potřeby za pomoci svých kolegů.“⁷⁴

Napoleon ústavou z roku 1799 zavedl vládu jednoho muže, čímž si proti sobě poštlal jakobíny. Je to zcela logické, tento princip vlády byl přesně ten, se kterým revoluce skoncovala před deseti lety. Formálně byl stát republikou a jako republika se prezentoval, což naopak vadilo royalistům, kteří doufali, že se Bourboni opět vrátí na královský trůn.

Napoleon si od všech ministrů žádal pravidelná hlášení a stavu jejich úřadů, tyto zprávy si ale nepřebíral osobně.⁷⁵ Domníval se, že cestou ke stabilizaci je větší centralizace Francie, proto byl schválen ústavní zákon ze 17. února 1800, který v departmentech zrušil princip volitelnosti úředníků. Ty měl nově vybírat první konzul.⁷⁶

Podnikal také kroky k tomu, aby se zbavoval svých odpůrců. Roku 1802 senát znemožnil 320 členům zákonodárných institucí, konkrétně zákonodárnému shromáždění a Tribunátu, aby byli do svých úřadů znovu zvoleni, čímž oběma sborům klesla jejich politická váha.⁷⁷

Zde je na místě se ptát, co vlastně zůstalo z dob revoluce ve správě Francii v čele s Napoleonem Bonaparte? Zdá se, že to jediné, co zůstalo, byl vliv buržoazie, rovnost před zákonem, osobní svoboda a svoboda užívání majetku.⁷⁸

Naproti tomu tu totiž byla centralizovaná skutečná moc v rukou jediného muže, který sice měl pod sebou zákonodárné sbory, ty ale neměly téměř žádný vliv. Napoleon prosazoval svou vůli a ostatní veřejní činitelé byli jejími vykonavateli. Tento stav byl navíc podpořen událostí, jež se stala 4. srpna 1802, kdy se Napoleon stává doživotním konzulem. Tato pravomoc mu byla zákonně odsouhlasena zákonodárnými orgány.⁷⁹

Sám Napoleon mluvil o tom, že on pochází z lidu, uvědomoval si, že je výplodem revoluce, jeho vývoj k prvnímu konzulovi přes jakobíny nemůžeme opomíjet. I v době konzulátu nechával oslavovat revolucionáře minulosti. Svědčí o tom výzdoba paláce v Tuileriích, kde vedla sochy Caesara stála socha Bruta. Opěvoval Janu z Arku, Jindřicha IV., bratry Gracchy. Samozřejmě s jeho slávou kráčela ruku v ruce i jeho vojenská vítězství, ke kterým přibyl triumf za vítězství u Marenga.

Napoleon si dovolil využít i jednu instituci, která zde byla od dob revoluce zcela opomíjena, ale měla po staletí klíčový vliv na obyvatelstvo, zvláště na to venkovské. Jeho jednání zde vycházelo z čistého pragmatismu. On sám byl vůči církvi a náboženství

⁷⁴ DUFAU, DIVERGIER, GAUDET, *Collections des constitutions*, sv. I, Paříž 1930, str. 193-204.

⁷⁵ MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, str. 308-309.

⁷⁶ ELIIS Geoffrey, *Napoleon*, str. 52.

⁷⁷ MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, str. 308.

⁷⁸ Tamtéž, str. 309.

⁷⁹ ELIIS Geoffrey, *Napoleon*, str. 54.

skeptický, uvědomoval si ale sílu kléru a jeho vliv na prostý lid. Tento krok se logicky nezdál republikánům a byl to další projev toho, že Napoleon nepokračuje v revolučním duchu. S odporem se setkal i u Institutu, vědecké společnosti Francie. Napoleon Institutu naslouchal, vážil si vědců, zejména v otázkách hospodářství a průmyslu.⁸⁰

Je jasné, že Napoleon nemohl všechno ovládat pouze sám. Přece státní agenda zahrnovala na počátku 19. století mnoho záležitostí a nebylo možné, aby všechno řídil Napoleon sám. Zde můžeme zmínit jako paralelu Josefa II., který se o podobnou věc pokusil a také na to doplatil.

Proto si Napoleon kolem sebe vytvořil skupinu nadaných mladých mužů. Někdy se v tomto případě mluví i o meritokracii (vládě vynikajících lidí).⁸¹ Je pravdou, že Napoleon trval na zkušených pracovnících, kteří budou dokonale vzdělaní, neznalost pro Napoleona nebyla omluvou, ale nedostatkem. K těmto lidem choval úctu, vážil si jich a podporoval jejich úsilí. Nicméně si ale na druhou stranu dokázal pohlídat, když už sláva některého z jeho spolupracovníků stoupala na jeho poměry příliš vysoko. Tyto talenty Napoleon dokázal rozpoznat v oblasti, která mu byla nejbližší – ve vojenství. Při rozdělování pozic a úkolů Napoleon také dokázal odhlédnout od osobního hlediska a kandidáta posuzovat spíše podle jejich dovedností.⁸²

Již jsem zmínil, že republika se pod vedením Napoleona začala měnit a ztrácela svou revoluční tvář. Vypadalo to tak, že se vrací časy hýření po vzoru versailleského stylu života. Dobře je to vidět na příkladu Napoleonova platu jakožto prvního konzula. Z 500 000 franků ročně se tento plat zvedl na 6 milionů a to už nemohlo zůstat bez povšimnutí. To už nebyla jen drobná změna jako v podobě módy nebo oslovení. S těmito prostředky, které měl Napoleon k dispozici, se začal měnit i dvůr v Tuileriích.⁸³

⁸⁰ MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, str. 311-315.

⁸¹ ELIIS Geoffrey, *Napoleon*, str. 52.

⁸² MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, str. 316-317.

⁸³ Tamtéž, str. 328-329.

Po jmenování doživotním konzulem už nebyla republika, pouze podle jména. Pravdou je, že Napoleon si ale dával pozor na to, aby pojem republika zůstal v povědomí obyvatel zachován.

Osmnáctého května 1804 byl Napoleon francouzským senátem prohlášen za císaře francouzské republiky.⁸⁴ Titul přijal s tím, že je to pro dobro národa, podobně jako Augustus v roce 27 př. n. l. Napoleon se často odvolával k národu, jehož blaho a prosperita mu, dle jeho slov, vždy ležely na srdci. Někteří se snažili Napoleona přesvědčit, aby přijal titul krále, ale pro Napoleona byl tento krok nemyslitelný, nechtěl vyvolávat vzpomínky na královský rod Bourbonů, ani na jiný.⁸⁵ Fakticky se změnil pouze titul, jeho pravomoci byly stejné jako v době konzulátu.

Napoleon tedy začal formovat císařství. Po vzoru římských císařů chtěl vybudovat velkou říši, která bude vládnout Evropě. Tím také Evropu na deset let zatáhl do období nekonečných bojů a bídy. Zejména pak tažení, která podnikl v letech 1805 – 1807 dala vzniknout Napoleonovu velkému císařství. Napoleon svou moc rozšiřoval pouze zbraněmi, čímž se lišil od Augusta, který říši zvětšoval i diplomatickou cestou.

Již v době revolučních válek bylo kolem Francie vytvořeno mnoho sesterských republik, které přejímaly francouzskou ústavu z roku III za svůj vzor. Po nástupu Napoleona se tyto republiky měnily svým zřízením na monarchie a Napoleon na jejich trůny dosazoval své příbuzné.⁸⁶

To se však nelíbilo evropským mocnostem, a proto začaly boje, které jsou známé jako napoleonské války. Napoleon v nich potřeboval zvítězit, toužil po tom, aby Francie byla císařstvím v podobě dědičné monarchie, navíc Napoleon byl stále geniálním vojákem, který toužil po vítězstvích a oslavách.⁸⁷

K tomu ho předurčoval jeho talent na bojišti i mimo něj. Dokázal využívat svého kultu osobnosti, coby skvělého стратега vítězit všude, kam vkročí s vojskem, navíc nespolehal pouze na štěstí a svou genialitu. Válečným tažením věnoval velkou pozornost v rámci přípravy, studoval mapy, strategie, nikdy nechtěl nic podcenit. K tomu všemu měl ale i cit pro improvizaci, věděl kde zasáhnout, aby nepřítele dorazil. O tomhle všem se vědělo a věděli to i jeho vojáci, kteří tak měli o inspiraci a motivaci postaráno.⁸⁸

⁸⁴ MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, str. 352.

⁸⁵ KEPARTOVÁ, Jana, *Der Roman des Leipziger Altertumswissenschaftlers Wilhelm Adolf Becker Gallus oder Römische Scenen aus der Zeit Augusts im Politischen Kontext seiner Zeit*, v Eirine, 2021, č. I-II, str. 71-90, str. 81.

⁸⁶ ELIIS Geoffrey, *Napoleon*, str. 82.

⁸⁷ MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, str. 365.

⁸⁸ ELLIS, Geoffrey, *Napoleon*, str. 86-87.

Nutno také podotknout, že Napoleon nebyl žádným inovátorem v oblasti vojenství. Zasloužil se však o zdokonalení postupů, jež byly zaběhnuté. I toto svědčí o jeho smyslu pro detail a perfekcionalismu.

Než se dostaneme k porážkám, které měly za následek konec císařství, je důležité se podívat na život ve Francii v době, kdy byl Napoleon císařem.

Je pravdou, že Francie dobovačnými válkami, které se odehrávaly na cizím území, zaznamenala zisk. Války měly pozitivní vliv na rozvoj průmyslu a hospodářství zejména v prvním desetiletí 19. století. Nicméně boje provázely Francii již několik let a je pochopitelné, že na společnosti taková věc zanechá stopy. Byla to doba nejistoty a napětí.

S tím přišlo i související období hospodářských a finančních krizí. Tyto krize trvaly především v období 1805 – 1808. Krize se projevila také ve vojenství, kdy generace vojáků, která zažila slavná vítězství, už stárla a byla unavená. Navíc se projevil podobný problém, které zažil Řím před svým koncem. Armáda Francie, jak rostlo její území, nabírala do svých řad cizince, kteří neměli smysl pro francouzské vlastenectví.⁸⁹

Napoleon svou moc chápal především jako voják. Proto čím větší byla jeho moc, tím větší byla i jeho ctižádost a touha ukázat svou slávu a velikost. S tím souvisela, po jeho nástupu na císařský trůn, i změna znaku. Za klasické republiky byla v jejím znaku červená čapka nad římskou sekyrou a svazkem prutů. To se po Napoleonovu nástupu změnilo, čapku vystřídal orel, kterého používaly i římské legie, nebo Karel Veliký. Orel poté začal symbolizovat samotného císaře. Válečná standarta měla pod orlem také francouzskou trikoloru, ta ale nebyla už to hlavní, co bylo na vlajce vyobrazeno.⁹⁰ Dalším prvkem bylo počáteční velké „N“ ověšené vavříny jako symbol vítězství, který se objevoval na veřejných budovách, palácích i na císařském trůnu.

⁸⁹ MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, str. 445.

⁹⁰ ELIIS Geoffrey, *Napoleon*, str. 151.

Napoleon postupoval podobně jako Augustus, když nechal svou podobiznu razit na mince. Francouzský císař však tímto krokem šel proti republice a revoluci. Symbolem na mincích totiž už dlouho byla Svoboda v podobě ženy (viz *Svoboda vedoucí lid na barikády*). Císařova hlava s vavříny tak skutečně odkazuje na římské předchůdce, zejména pak na slavného dobyvatele Caesara.⁹¹

Napoleon si kolem sebe pěstoval kult hrdiny válečníka, který pro Francii dobývá jedno vítězství za druhým. A stejně tak musel být zobrazován. Svůj lví podíl na tomto veřejném obraze má i slavný francouzský malíř Jacques Louis David, který se roku 1804 stal prvním malířem císařství. Později získal i tituly „rytíř Čestné legie“ a „rytíř císařství“. Již v roce 1797 začal pracovat na obraze, který měl vyobrazit Napoleonův návrat do Paříže, ten však nedokončil. V tu dobu ale také odmítl odjet s Napoleonem na tažení do Egypta. Po roce 1800 už David začal malovat pro Napoleona, zůstává však otázkou, zda to bylo z ekonomických důvodů, nebo proto, že Napoleona skutečně obdivoval.⁹² Každopádně s jeho prací byl Napoleon spokojen, proto také stoupala Davidova prestiž.

Za zmínku stojí obraz *Napoleon překračující průsmyk sv. Bernarda*, který neodpovídá historické přesnosti.⁹³ Tento obraz dokonale vystihuje to, jak se Napoleon viděl. Hrdina, voják, velitel překračující nehostinné krajiny ve vichru na majestátním koni. Velkolepost obrazu dokresluje pozice koně, který se vzpíná na zadních nohou, Napoleon svou rukou ukazuje vojákům cestu. Druhým slavným Davidovým obrazem je *Korunovace císaře Napoleona I. a korunování císařovny Josephiny v pařížské katedrále Notre-Dame dne 2. prosince 1804*. Zde je namalován moment, kdy Napoleon s císařskou korunou na hlavě sám korunuje svou manželku Josephinu. Josephina nepřijímá korunu z rukou papeže, jak by se očekávalo, ale od Napoleona, který zde ukazuje svou nadřazenou pozici nad církví.

Dalšími slavnými obrazy, už od jiného autora, konkrétně od Antoinna-Jeana Grose jsou *Napoleon překračující most v Arcole*, který pochází z dob Napoleonova italského tažení a *Napoleon na návštěvě morové nemocnice v Jaffě*, který odkazuje na Napoleonovo egyptské tažení.⁹⁴

⁹¹ ELIIS Geoffrey, *Napoleon*, str. 152.

⁹² Tamtéž, str. 154-158.

⁹³ Tamtéž, str. 156.

⁹⁴ Tamtéž, str. 158.

Zatímco první obraz ukazuje opět Napoleonovu heroičnost a oddanost Francouzské republice, kdy se zbraní v jedné ruce a francouzskou vlajkou v té druhé dobývá pro Francii další území, na druhém obraze navštěvuje nemocné, podobně jako císař habsburské monarchie Josef II.

Obraz neohroženého hrdiny se tedy projevoval zejména v malířství, dalším dokladem ve veřejném životě byla pro Napoleona architektura. Sám Napoleon chtěl z Paříže učinit „*nejen nejkrásnější město, jaké kdy existovalo, ale nejkrásnější město, jaké by vůbec mohlo existovat.*“⁹⁵ Když v roce 1804 započala jeho vláda jako císaře republiky, ponechal na budovách revoluční nápisy hlásající: „*Volnost, rovnost, bratrství.*“⁹⁶ Architektura byla i pro Napoleona velmi důležitým prvkem vlády. Proto, jak bylo u něho zvykem, i ona podléhala centralizaci. Pro tento účel byl zřízen Conseil des Batiments Civils (Úřad pro veřejné stavby).⁹⁷ Ten spolupracoval s ministerstvem vnitra a dohlížel na práce kolem veřejných budov. Jak v malířství, tak v architektuře měl Napoleon své oblíbené. Prvním architektem císařství byl Pierre Fontain a druhým významným mužem byl Charles Pacier. Společně pracovali třeba na pracích kolem Louvru, Arc de Triomphe du Carrousel, který oslavuje vítězství Napoleonovy úspěchy roku 1805. Je postaven po vzoru římských vítězných oblouků se třemi průjezdy. Nad každým z osmi sloupů je socha jednoho z typických členů francouzské armády. Dále jsou zde vyobrazeny nejdůležitější události tažení – bitva u Slavkova, kapitulace u Ulmu, Napoleonův příjezd do Mnichova a do Vídně. Na vrcholu oblouku se nachází kopie kvadrigy z baziliky sv. Marka v Benátkách.

Napoleon měl záměr postavit čtyři oblouky: oblouk na oslavu vítězství u Marenga, pak u Slavkova, oblouk míru a oblouk náboženství. I zde je vidět jeho snaha se stavět do role mírotvůrce, podobně jako Augustus. Podle jeho plánu měly tyto realizace zajistit francouzské sochařství na 20 let.⁹⁸ Nejvýznamnější stavbou, kterou Napoleon nechal postavit je bezpochyby Arc de Triomphe de l'Étoile, znám též jako Vítězný oblouk v Paříži. Tento oblouk připomíná vítězství Napoleona v bitvě tří císařů u Slavkova z roku 1805. Na přední a zadní straně oblouku se nachází čtyři hlavní sousoší, z nichž každé zobrazuje jednu fázi války. Jako první vyobrazen je *Odjezd dobrovolníků*, následuje *Triumf*, *Odpor* a *Mír*.

⁹⁵ BIVEROVÁ, Mariel-Louise, *Le Paris de Napoléon*, Paříž 1963, str. 33.

⁹⁶ MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, str. 461.

⁹⁷ ELIIS Geoffrey, *Napoleon*, str. 160.

⁹⁸ Tamtéž, str. 160.

V období císařství Napoleon zavedl také tvrdou cenzuru. V roce 1800 vycházelo v Paříži 73 deníků, později byl jejich počet snížen na 13. Vrcholem pak byly roky 1810 – 1811, kdy v Paříži mohly vycházet pouze čtyři druhy tiskovin. Pečlivou pozornost Napoleon věnoval i divadelním představením, o kterých si psal s Fouchém, ministrem policie.⁹⁹ Stejně jako u tisku, Napoleon drasticky snížil i počet scén, které v Paříži mohly hrát.

Císařova propaganda se točila kolem jeho vojenské slávy, i proto si obyvatelé připomínali a oslavovali výročí vítězných bitev. Navíc byly také zrušeny oba svátky, jež se slavily v době konzulátu - dobytí Bastilly a zrušení monarchie.

Napoleon si také stále více kupoval své přívržence, kteří si rychle navykli na obnovený režim staré monarchie, založený na úplatcích a přetvářkách.¹⁰⁰

Napoleonovo tažení do Ruska ztroskotalo, to znamenalo začátek konce éry slavného generála. Sám císař toto tažení označil za svou největší chybu.¹⁰¹ Podobně ztroskotala tažení Augustova generála Vara na germánské území. Pro Augusta to však nemělo fatální následky.

Poté následoval odpor na území Německa, Itálie, Holandska i Španělska. Po prohrané bitvě u Lipska v roce 1813 se boje přesunuly na území Francie, kde se Napoleonovi opět podařilo zvítězit, jeho konečnou porážku to ale neodvrátilo. Spojenecké armády vstoupily do Paříže v čele s ruským carem Alexandrem I. 31. března 1814. Po porážce Napoleon padl na dno svých sil a nezbylo mu nic jiného, než 6. dubna abdikovat.¹⁰²

O pár dní později se pokusil o sebevraždu. Již delší dobu u sebe nosil jed, ten ale podle všeho přestal působit tak, jak měl, a Napoleon přežil.

Ještě jednou se Napoleon pokusil zvrátit svůj osud, uprchl z Elby a na oněch památných 100 dní obnovil své císařství. Definitivní konec Napoleona Bonaparta pak přišel 18. června 1815 u Waterloo a jeho politická kariéra v čele Francie tak definitivně skončila.

Napoleon prožil poslední léta svého života na ostrově Svatá Helena, kde také 5. května roku 1821 zemřel.

⁹⁹ MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, str. 460.

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 461-462.

¹⁰¹ Tamtéž, str. 561

¹⁰² MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, str. 564.

3. Benito Mussolini

Od Napoleona se nyní přesouváme do 1. poloviny 20. století, do doby, kdy došlo k rozmachu totalitních režimů.

Benito Mussolini se narodil 19. Července 1883 ve Verano di Costa. Jeho otec Alessandro Mussoliniho byl revolucionář, sympatizoval se socialisty.¹⁰³ Pracoval také jako syndik pro obec Predappia, takže měl i cit pro politiku.¹⁰⁴

Rodina pocházela z chudých poměrů, jeho otec strávil, stejně jako Benito, několik let ve vězení. Benito svého původu ale dokázal dobře využít, dle jeho slov pro něj mělo velký význam to, že pocházel z řad obyčejných lidí.¹⁰⁵

Zpočátku chodil do školy, kde učila jeho matka, v devíti letech byl však poslán do církevní internátní školy ve Faenze. Tam to pro něj nebylo lehké, odmítal chodit na modlitby a celkový režim tam byl dost přísný, jak je to na podobných školách běžné.¹⁰⁶ Nakonec v 18 letech dokončil státní školu.¹⁰⁷

Naopak jeho školní výsledky byly velice dobré, vynikal v literatuře, dějepise a zeměpise. Byl také vybrán jako řečník pro akci, jež měla připomenout skladatele Guiseppe Verdiho, který v roce 1901 zemřel.¹⁰⁸

Rok pracoval jako učitel a vystupoval i na socialistických shromážděních jako řečník. Už tehdy dokázal svými projevy posluchače zaujmout, promluvil i při příležitosti výročí smrti revolucionáře Garibaldiho.¹⁰⁹

Jelikož se chtěl vyhnout vojenské službě, roku 1902 opustil Itálii a odjel do Švýcarska, kde se živil jako pomocný dělník, tesař nebo sběrač ovoce. Na žádném místě se nezdržel příliš dlouho, stěžoval si na vykořisťování a špatnou mzdu za svou práci.¹¹⁰

Ani ve Švýcarsku se nestránil politického života a dál šířil své levicové myšlení, účastnil se socialistických shromáždění a schůzí. Dostal se do kontaktu i s Angelicou Balabanovovou, rusko-italskou socialistkou, se kterou se ale poté názorově rozešli. Balabanovová ho pak označila za „zrádce proletariátu“.¹¹¹ Mussoliniho kvůli jeho aktivitám začala sledovat i tamní policie, jelikož burcoval dělníky ke stávkám.

Mezi jeho činnosti spadala i novinářina. Často psal články do socialistických novin a

¹⁰³ RIDELY, Jasper Godwin, *Mussolini*, str. 18.

¹⁰⁴ KAPRAS, Jan, *Benito Mussolini*, Praha 1937, str. 54.

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 40-41.

¹⁰⁶ RIDELY, Jasper Godwin, *Mussolini*, str. 17-18.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 18.

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 19.

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 20.

¹¹⁰ Tamtéž, str. 23-24.

¹¹¹ KAPRAS, Jan, *Benito Mussolini*, str. 58.

časopisů, do nich nepsal pouze články, ale i básně.¹¹² Během svého pobytu ve Švýcarsku se také věnoval otázce náboženství, proti němuž tvrdě vystupoval.

Sám Mussolini se považoval za vydědence společnosti a nutno podotknout, že jeho životní styl ve Švýcarsku tomuto vnímání odpovídal. I proto se podle svých slov stal revolucionář, který nacházel pochopení jen u ostatních podobně smýšlejících.¹¹³

Poté, co byl ze Švýcarska, kde se stal během dvou let důležitou postavou socialistického hnutí, vypovězen, vrátil se do Itálie a nastoupil na vojenskou službu ve Veroně. Jak sám Mussolini řekl, vojna pro něj byl jakýmsi prozřením. S odstupem času sám uznal, že to pro něj byla důležitá životní zkušenost, jelikož si uvědomil, že kdo chce jednou sám vést skupinu lidí, musí se nejdřív naučit poslouchat a přijímat rozkazy. Na vojně také získal pocit nacionálního cítění, které se podle něj nijak nevyklučuje s tím socialistickým. Tím se pak dal definovat Mussoliniho fašismus, byl to vlastně nacionální socialismus. Obecně byl Mussolini ale proti vojenským konfliktům, přestože tvrdil, že teprve válka je tou nejtvrděší zkouškou charakteru. Ve válce se, podle Mussoliniho, člověk ukáže ve své pravé podstatě.¹¹⁴

Po návratu z vojny se opět vrátil k práci novináře a učitele. Stále příležitostně vystupoval coby řečník. Ve svých projevech tou dobou znovu útočil na katolickou církev.¹¹⁵ Kromě církve kritizoval také buržoasii, která se podle jeho slov stará jen své zisky a prospěch.¹¹⁶

V září 1909 byl deportován z rakouského území kvůli podněcování vzpoury. Po svém návratu sepsal dílo *Il Trentino veduto da un socialista (Trentino očima socialisty)*, kde se věnoval celkové situaci v tamní oblasti.¹¹⁷

¹¹² RIDLEY, Jasper Godwin, *Mussolini*, str. 24-31.

¹¹³ LUDWIG, Emil, *B. Mussolini: osmnáct rozhovorů s Mussolinim*, str. 41.

¹¹⁴ Tamtéž, str. 44.

¹¹⁵ RIDLEY, Jasper Godwin, *Mussolini*, str. 39.

¹¹⁶ TARABA, Luboš, *Duce: anatomie jedné kariéry*, Praha 1992, str. 24.

¹¹⁷ RIDLEY, Jasper Godwin, *Mussolini*, str. 41-42.

Mussolini si založil vlastní noviny *La Lotta di Classe (Třídní boj)*, ve kterých hájil socialistické názory. Vyjadřoval se i k vraždě ruského ministerského předsedy Pjotra Arkadjeviče Stolypina. Mussolini jeho smrt vítal, jelikož Stolypin a carský režim obecně potlačoval levicové křídlo ruské politiky.¹¹⁸ Spolu s většinou socialistů odmítal zabrání libyjských území ze strany Itálie. Nacionální cítění, které mělo část společnosti, Mussolini rozhodně nesdílel. Státní vlajka pro něj znamenala pouze „*hadr zabodnutý do hnoje*“.¹¹⁹ O několik let bylo jeho stanovisko k národu a k vlasti zcela odlišné.

Spolu s dalšími odpůrci války v řadách levice plánoval, jaký zvolit druh protestu. Stávky v jednotlivých oblastech nefungovaly, vítězil nacionalistický duch. Mussolini ve Forlì ve svém projevu navrhl generální stávku a vyzýval dělníky k tomu, aby ničili železnice, která byla důležitá pro zásobování a náboje vojáků.

Mussolini tehdy nebyl už jen revolucionářem, věděl, že v politice může mnohé dokázat a začal se soustředit i na svůj obraz před svými čtenáři a přívrženci. To pochopili i mnozí politici před ním, včetně Augusta, který také budoval svůj politický obraz na cestě k moci.

Ve svých článcích a proslovech nenapadal pouze osoby a instituce, které byli protirevoluční, nebál se osočovat ani členy ve straně. Kritizoval zejména ty, kteří se po nepovedeném atentátu vydali za králem Viktorem Emanuel III. jako oficiální delegace. Je pravda, že Mussolini osobně neschvaloval násilí, stejně tak se stavěl proti royalistické politice, kterou podle něj někteří jeho kolegové dělali.¹²⁰

Sám navíc nikdy nevedl plané řeči, ani nepsal plytké články. Jeho sdělení byla vždy věcná, stručná a výstižná. Navíc jako politik dokázal být ve vhodnou chvíli mužem činu, stejně tak tomu bylo i v roce 1912 na kongresu italské socialistické strany v Reggio Emilia. Mussolini dokázal svým projevem přesvědčit ostatní politiky, aby odhlasovali schválení jeho návrhu, který uveřejnil pár měsíců před začátkem sjezdu ve svých novinách. Tento návrh měl ze strany vyloučit ty politiky, kteří se odklonili od jádra socialistické strany a mají sklony k pravici.¹²¹ I u tohoto politika můžeme vidět mocnou stránku jeho osobnosti, podobně jako u Augusta.

¹¹⁸ TARABA, Luboš, *Duce: anatomie jedné kariéry*, str. 48.

¹¹⁹ Tamtéž, str. 31.

¹²⁰ RIDLEY, Jasper Godwin, *Mussolini*, str. 54-55.

¹²¹ Tamtéž, str. 54-55.

Na kongresu se volilo i nové vedení strany, kam se Mussolinimu podařilo proniknout, spolu s jeho přítelkyní ze Švýcarska Angelikou Balabanovovou.

Mussoliniho krok můžeme chápat jako snahu o to strhnout na sebe pozornost a dostat se skutečně do čela socialistů. Dokázal přesvědčit, že má schopnost vést stranu a vnuknout jí svou myšlenku. Projevil se zde také jeho smysl pro politiku a řečnické nadání.

S rokem 1914 a začátkem první světové války Mussolini očekával, že všechny strany, jež se staly členy II. socialistické internacionály, dodrží úmluvu z Basileje a budou vyhlášeny generální stávky po celé Evropě. Sám hned po atentátu sice prohlásil, že se jedná o tragédii, ale zachoval si svůj postoj antimilitaristy, který v žádném případě nechce válku. Situace v Rakousku byla ovšem jiná.

Rakouští dělníci okamžitě žádali odplatu za smrt arcivévody, francouzský proletariát se také k válce stavěl pozitivně, stejně tomu bylo i v Belgii. Oba tyto státy chtěly hájit své zájmy proti Německu, které stálo na straně Rakouska.¹²² Střední a západní Evropou se nesl hlas nacionalismu a touhy po válce.

Situace v Itálii byla komplikovaná. Itálie oficiálně byla členem Trojspolku, na straně Německa a Rakouska, všeobecná nálada však byla protirakouská, kvůli územím, jež Habsburkové drželi v Itálii. Oficiálním stanoviskem vlády byla neutralita a socialisté si tak uchovali negativní postoj k válce. Jenže italští republikáni navrhovali, aby Itálie vstoupila do války na straně Dohody, z jejich pohledu to byl konflikt demokracie a autokracie.

Sám Mussolini zachovával postoj k neutralitě, alespoň z počátku nechtěl válčit. Krátce na to začal psát, že je pro to, aby Itálie vstoupila do války na straně Dohody a po této válce vedla revoluční válku proti ostatním státům, kteří se budou snažit revoluci potlačit, jako tomu bylo ve Francii.¹²³ Tímto stanoviskem tak podporoval republikány a socialisté jej odsoudili jako zrádce. Pro Mussoliniho byl tohle ale opět výhodný krok, který posloužil jeho zájmům.¹²⁴

Mussolini nadále sloužil svému politickému přesvědčení skrze noviny. Jeho články teď podporovaly intervencionisty, kteří stáli za vznikem spolku, který se jmenoval *Fasci d'azione rivoluzionaria intervenista* – odtud pochází označení fašisté. Název byl odvozen od slova *fascis*, svazku prutů, jehož symbol ve starověkém Římě označoval tresty v římském právu.

¹²² RIDLEY, Jasper Godwin, *Mussolini*, str. 65.

¹²³ Tamtéž, str. 70.

¹²⁴ Tamtéž, str. 74.

Během války se z jeho deníků dovídáme, že zcela propadl válce, čímž si také vysloužil hodnost kaprála pro své zapálení a bojovného ducha. To náležitě kritizovala socialistická strana, která z Benita Mussoliniho dělala prospěcháře.¹²⁵

Mussolini logicky chtěl, aby Itálie válku vyhrála, ta zapříčinila rychlejší přerod italského nacionalisty v italského fašistu. Válka si žádala národní charakter, aby Itálie dokázala zůstat bojeschopná. Nadále útočil na socialisty, kteří se nechtěli přidat k ostatním Italům nadšených do války, nazýval je zbabělci a chtěl, aby byli „*posláni na válečná jatka jako dobytek*“.¹²⁶ Naopak opustil od kritiky monarchie, která se podle něj v této době stala pojícím prvkem celé Itálie. Mussolini se zkrátka poddal myšlenkám, které spojují národ, a upustil od podpory třídního boje mezi jednotlivými společenskými skupinami.

Po skončení války Mussolini skloubil myšlenky revoluce a nacionalismu v tom smyslu, že válka byla tou největší revolucí ve společnosti, která přinese novou Itálii, v níž je nutné podporovat národního ducha. Na cestě k lepší budoucnosti je podle Mussoliniho nutné přijímat všechny nutné kroky, ať už jsou zákonné, nebo ne.¹²⁷ I proto v době nebezpečí podporoval myšlenku, aby byl ustanoven diktátor, podobně jako tomu ve starověkém Římě.¹²⁸

Bylo jasné, že politická situace v Itálii bude nadále roztržštěná, a proto se Mussolini rozhodl spojit přívržence fašistických skupin v jedinou stranu Fasci di Combattimento, která byla založena 23. března 1919. Na její první schůzi byl schválen její program, jehož nejdůležitějším bodem bylo zavedení všeobecného volebního práva pro občany i občanky Itálie starší 18 let.¹²⁹

Program, který si strana schválila v prvních volbách po válce nepřinesl úspěch, fašistická strana byla rozdracena socialisty, to však Mussoliniho nijak neodradilo.

Nadále pokračoval v kritice italské vlády, která na Pařížské mírové konferenci byla nucena pouze přijímat rozhodnutí ostatních vítězných států. Účast Itálie byla na konferenci pouze formální, navíc jí nebyly uznána všechna území, která jim byla při vstupu do Dohody slíbena. Všechny těchto témat se ve svých novinách dotýkal. Navíc se v jeho článcích začaly objevovat výzvy k nepokojům a násilí. Sám tomu říkal „*násilí proti násilí*“.¹³⁰

¹²⁵ TARABA, Luboš, *Duce: anatomie jedné kariéry*, str. 49.

¹²⁶ Tamtéž, str. 50.

¹²⁷ Tamtéž, str. 52-53.

¹²⁸ RIDLEY, Jasper Godwin, *Mussolini*, str. 91.

¹²⁹ Tamtéž, str. 94.

¹³⁰ Tamtéž, str. 98.

Ve svých počátcích se strana uzpůsobovala prostředí, ve kterém chtěla uspět. Využívala názory a postupy všech politických stran. Sám Mussolini to vyjádřil takto: „*Dovolujeme si luxus být aristokraty i demokraty, konzervativci i pokrokováři, reakčníky i revolucionáři, být legální i nezákonní. To podle podmínek, místa a rámce, v němž jsme nuceni žít a konat.*“¹³¹

Po vládní krizi, která vyústila v nástup Giolittiho jako nového premiéra, si Mussolini uvědomoval, že nyní je čas na to, aby šel nové vládě spíše na ruku a nevytvářel další rozbroje. Itálie potřebovala stabilizaci, i proto odsoudil d'Annunziovu politiku ve Fiume, kde se dřív Mussoliniho přítel choval jako vojenský diktátor.¹³²

Dalším krokem bylo pro stranu spojení s agrárníky, kteří se snažili rozbít družstva na venkově. Fašisté se spolu s agrárníky snažili rolníky přesvědčit, že nejlepším a nespravedlivějším řešením je to, že na poli má hospodařit ten, komu pole patří, v případě velkostatkářů pole pronajímat za nájem. Tímto postupem se družstva podařilo zničit do jara 1921. Fašisté zde opět využili výhodné spolupráce k tomu, aby soustavně oslabovali svého pravého nepřítele.¹³³

Proti socialistům nepoužívali pouze výhrůžky, stávkové akce a propagandistické projevy, někdy se uchýlili i k násilí. Na venkově to bylo zejména za použití ricinového oleje a fyzického napadení. Mussolini to však stále hájil jako krajní možnost, která měla posloužit „národní obraně“.¹³⁴

Giolitti z pozice předsedy vlády přišel před krále s návrhem všeobecných voleb, které se měly konat v roce 1921. V tento moment nastoupila Mussoliniho kampaň naplno s cílem mobilizovat všechny síly, se kterými dosud spolupracoval a které mu měli zajistit mandáty ve vládě. Mussolini vsadil na své projevy, ve kterých se odvolával na velikány italské historie – Verdiho, Galileia, Danta, Mazziniho, Garibaldiho. Před střední třídou mluvil o strachu z bolševismu, naopak před dělníky měly jeho projevy nacionalistický ráz.¹³⁵ Pojídlem všeho pak byla sláva Itálie, nikoli krále, čímž Mussolini potvrzoval svůj republikánský postoj.

Volby pro fašisty dopadly velice uspokojivě, v rámci počtu hlasů socialisté výrazně oslabili, z hlediska mandátů ne tolik, jelikož systém rozdělování byl složitější. Celkový posun italského politického spektra byl však doprava, což fašistům dokonale vyhovovalo.

¹³¹ TARABA, Luboš, *Duce: anatomie jedné kariéry*, str. 57.

¹³² Tamtéž, str. 65-66.

¹³³ RIDLEY, Jasper Godwin, *Mussolini*, str. 108.

¹³⁴ Tamtéž, str. 110.

¹³⁵ Tamtéž, str. 112.

Politická krize však nadále pokračovala, stejně jako násilí. Jeden takový případ využil Mussolini k apologii své strany. Šlo o potyčku v Sarzaně, kde bylo zabito během nepokojů 28 stoupců fašistického hnutí. Mussolini to odsoudil se slovy, že takto nelze zacházet se stranou, která se snaží o obnovu autority státu. Opět také zdůraznil, že fašisté jsou ochotni spolupracovat s lidovci i socialisty. Věděl, že kompromis je k jeho úspěchu nyní potřeba. Ten ho měl dostat blíže k hlavním politickým stranám, které vedly Itálii a navíc získat podporu mecenášů z řad podnikatelů.¹³⁶

V rámci Fasci Mussolini rozhodl o reorganizaci bojových jednotek – squader. Squadry měly tvořit centurii, centurie kohortu a kohorty legie. Veliteli legií se pak měli stát konzulové. Odkaz na římské legie je zde zcela jasný. Na vrcholu této pyramidy pak stál duce Benito Mussolini. Squadry vedl Balbo, kterému se podařilo v květnu 1922 obsadit Ferraru a Bolognu, v obou případech se jednalo o města socialistů a lidovců. V létě k těmto městům přibyla Ravenna.

Armáda v tomto směru nijak nezakročila, odbory vyhlásily stávku na podporu legislativy a udržení svrchovanosti státu. Reakcí fašistů bylo ultimátum, že pokud stávka do dvou dnů neskončí, potlačí ji sami. Mussolini se už v tento moment spoléhal na sílu svých squadristů, kteří byli připraveni ovládnout strategická místa v severní Itálii. To se podařilo, stejně jako pochod na Řím v říjnu 1922, který Mussolini provedl spolu se svými quadriumviry, jeho okruhem nejbližších poradců. Název uskupení nám připomíná římský triumvirát, z politického hlediska se však nejedná o stejné označení. Mussolini tento pochod vysvětloval tím, že se fašisté chtěli podílet spolu s ostatními stranami na zažehnání vládní krize, ty ale nevyhověli požadavkům fašistů a proto se fašistická strana rozhodla jednat sama.¹³⁷

Zde vidíme, že Mussolini se stavěl do pozice muže, který chtěl vládní krizi řešit diplomaticky, když tato “konzervativní cesta“ selhala, rozhodl se pro cestu revoluce. Opět ukázka toho, že Mussolini balancoval mezi dvěma postoji, které uzpůsoboval situaci. Tato revoluce se měla obejít bez fyzických střetnutí s armádou, měly být obsazeny ty úřady, které by fašistům zajistily kontrolu nad městem, jako to bylo v případě severoitalských měst.

¹³⁶ TARABA, Luboš, *Duce: anatomie jedné kariéry*, str. 75-76.

¹³⁷ RIDLEY, Jasper Godwin, *Mussolini*, str. 132-135.

K úspěchu celé akce prospěla i dezinformace, že na Řím pochoduje 100 000 fašistů, i proto se král zdráhal jakkoli vojensky reagovat. Realita byla taková, že na věčné město pochodovalo 26 000 fašistů. Sám Mussolini se však tvářil, jako kdyby se žádná akce neplánovala, dělal, že o ničem neví, a v předvečer pochodu navštívil s rodinou divadlo v Miláně.¹³⁸

Mussoliniho triumf byl dokonán 30. října 1922, kdy jej král Viktor Emmanuel jmenoval předsedou vlády, který se “legálně” chopil své moci. Jejich schůzka byla divadlem, kdy Mussolini pózoval v černé košili, za což se králi ironicky omluvil, jako vítěz bitvy.¹³⁹

Nyní se zaměřím na nejdůležitější aspekty Mussoliniho politiky coby představitele italské vlády. Bylo jasné, že změny budou velké a se všemi bude spojováno jméno Benita Mussoliniho, který se stal neomezeným vládcem Itálie, byť král Viktor Emmanuel si zachoval svou oficiální pozici krále. Státní zřízení tak zůstalo oficiálně zachováno, i když reálná situace byla odlišná. Jeden z poslanců za socialisty se k dění v Itálii vyjádřil takto: „*Nedělejte si marné iluze. Teprve teď začne pravý tanec.*“¹⁴⁰

Mohlo by se zdát, že po zisku absolutní kontroly nad Itálií se Mussolini nebude dívat doleva nebo doprava a bude prosazovat svou vůli nehledě na žádné okolnosti. Opak je ale pravdou, jeho postup byl nadále stejný jako doposud. Byl pragmatikem, vždyť četl Machiavelliho, a dobře věděl, že co získal, může také rychle ztratit. Také proto si od senátu a poslanecké sněmovny nechal legálně odhlasovat výjimečné pravomoci, díky kterým uspíší své reformy, včetně změny volebního systému. Samozřejmě při svém projevu použil výhrůžky, že jestli nebude naplněna jeho vůle, obě komory rozpustí. Chtěl však, aby obě komory fungovaly, ale přesně tak, jak si sám *Duce* přeje.¹⁴¹ Titul *Duce* (z latinského dux – vůdce) sloužil jako propagandistické oslovení Benita Mussoliniho.

¹³⁸ RIDLEY, Jasper Godwin, *Mussolini*, str. 136.

¹³⁹ TARABA, Luboš, *Duce: anatomie jedné kariéry*, str. 93.

¹⁴⁰ Tamtéž, str. 94.

¹⁴¹ RIDLEY, Jasper Godwin, *Mussolini*, str. 141-143.

Z pohledu zvenčí to tedy, podobně jako u Augusta, byla vláda, která byla v souladu s legislativními procesy, navíc při rozhovorech se zahraničními delegáty jednal ve smířlivém duchu a uměl dobře zapůsobit.

Naplno a otevřeně nyní mohl využívat svou propagandu, která měla spojit kapitalismus a proletariát v zájmu prosperující Itálie. Socialističtí odboráři pod výhrůžkou pronásledování přecházeli k fašistickým odborům.

Pro svou věc potřeboval i lidovce, kde byla ale pro Mussoliniho velká překážka a tou byly vztahy s církví. Mussolini již odmalička byl ateistou a víra se nespojovala ani s jeho revolucionářskou povahou.

Na scénu opět ale přichází Mussoliniho pragmatismus, který mu velí dosáhnout dohody mezi státem, neboli fašistickou stranou, a papežskou stranou. Italská společnost byla i v 1. polovině 20. století silně církevně založena a tento fakt nešlo přehlížet, pokud Mussolini chtěl opravdu sjednocenou Itálii.

Po jednáních mezi oběma stranami byly v roce 1929 podepsány Lateránské dohody, které opět vrátily papežskému státu jeho právní sílu v rámci mezinárodního práva. Vatikán také uznal italské království a jeho svrchovanost. Dohoda měla i praktické dopady, i ve státních školách se povinně vyučovalo náboženství a budou uznány i církevní sňatky bez občanského obřadu.¹⁴²

Mussolini také začal od roku 1922 více upozadovat parlament a jeho režim se stával více a více diktátorským. Důležitým bodem pro Mussoliniho bylo, že v roce 1926 získal pravomoc, která mu dovoľovala vydávat dekrety, jež měly právní sílu zákonů. Proces byl dokončen v roce 1928, kdy si parlament podepsal de facto vlastní rozsudek smrti. Musel přijmout zákon, který stanovil, že z 1000 poslanců, jich 800 bude dosazeno národními fašistickými korporacemi, zbylých 200 doplní královský dekret, nebo jiné organizace fašistů.¹⁴³ Tím tak byla definitivně v Itálii nastoupena diktatura fašistické strany, kterou vedl Benito Mussolini.

¹⁴² RIDLEY, Jasper Godwin, *Mussolini*, str. 198.

¹⁴³ TARABA, Luboš, *Duce: anatomie jedné kariéry*, str. 127.

Co se týče jeho vztahů s opozicí, Mussolini v rozhovorech s Emilem Ludwigem poznamenal: „*Má-li někdo v hlavě idee, ať přijde, a zadiskutujeme si.*“¹⁴⁴ Diskuse v parlamentu byla prakticky nemožná, jak jsme si již ukázali, a těžko by se našel zastávce opozice, který by šel za Mussolinim a otevřeně s ním diskutoval o návrzích. Navíc byl v Itálii znovu zaveden trest smrti, což ale podle něj nebyla žádná zvláštnost, odvolával se na Německo, Anglii i Francii, kde trest smrti platil také.¹⁴⁵

Za zmínku zde stojí případ socialistického poslance Matteottiho, který v roce 1924 napadl systém voleb, během kterých byla omezována svoboda pohybu, a volby neproběhly v demokratickém duchu. Po jeho projevu v parlamentu následoval Matteottiho únos před jeho domem a o pár dní později bylo nalezeno jeho tělo několik kilometrů od Říma. Za vraždu bylo odsouzeno pět fašistů. Zapojil se do tohoto zločinu také Mussolini? Sám to popíral, po smrti Matteottiho finančně zajistil jeho rodinu, také ji ale nechal sledovat tajnou policií. Důkazy proti Mussolinimu nebyly, policie ale s vyšetřováním také zrovna nespíchala. Otázkou zůstává svědectví jednoho z vrahů, který se odvolával na to, že Mussolini měl vyjádřit přání, aby byl Matteotti odstraněn.¹⁴⁶ Je však na místě poznamenat, že italské prostředí a praktiky fašistů vytvořily prostředí k tomu, aby mohlo k této politicky motivované vraždě dojít. Za toto Mussolini bezpochyby zodpovědný je. Socialističtí a komunističtí poslanci opustili parlament a Mussolinimu hrozilo vyslovení nedůvěry, situaci však ustál, obětoval pracovní kariéry několika podřízených a situace se uklidnila.¹⁴⁷

Zajímavý je i fakt, že zahraniční tisk stál za Mussolinim a podporoval jeho neúčast na tomto zločinu. Opět to ukazuje, jak Mussolini dokázal dobře působit před zástupci ostatních zemí.

¹⁴⁴ LUDWIG, Emil, *B. Mussolini: osmnáct rozhovorů*, str. 51.

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 52.

¹⁴⁶ RIDLEY, Jasper Godwin, *Mussolini*, str. 160-166.

¹⁴⁷ Tamtéž, str. 167.

Pokud jde o kulturu fašistické Itálie, pro Mussoliniho byla nejvyšším uměním architektura. Ta podle jeho slov zahrnovala vše.¹⁴⁸ Obdivoval i divadlo, sám byl autorem několika her, které ale nikdy oficiálně nevyšly. Výjimkou je divadelní hra o 100 dnech Napoleonova císařství.¹⁴⁹ Italská divadelní scéna však za fašismu nezaznamenala žádný velký úspěch. Oficiálně byl fašismus spjatý s futurismem a jeho hlavním představitelem Marinettim, který byl Mussoliniho přítelem. V praxi to bylo tak, že futuristického umění bylo vystavováno, pokud podporovalo fašistický režim a obsahovalo jeho náměty.

Architektura byla skutečně tím nejmocnějším uměním, které v Itálii bylo k dispozici. Futuristé v čele s Marinettim toužili po moderní architektuře, která nebude stát ve stínu antických památek. Vzorem pro ně byl Milán a Janov, chtěli, aby moderní Itálie byla „*z oceli, z mechaniky, síly a rychlosti*.“ Futuristické projekty se ale v rámci staveb v hlavním městě neprosadily.¹⁵⁰

S čím ale Mussolini začal, byla stavba nové římské čtvrti Esposizione Universale Roma (EUR). Jak název napovídá, čtvrť měla sloužit Světové výstavě, která se měla v Římě uskutečnit v roce 1942 na výročí dvaceti let Mussoliniho v čele Itálie. Duce snil o novém centru Říma, které bude připomínat starověká římská fóra, ale zároveň v něm bude kus moderní architektury. Chtěl tvořit vlastní odkaz, nechtěl pouze napodobovat antické monumenty, které by byly k nerozeznání od moderních Mussoliniho výtvorů (obr. 4). Byl pěstován kult *culto della romanità* (kult římského ducha), který měl připomínat slavné dny Říma.

Stavbám tak byla vlastní monumentálnost, dominovaly sloupy a ostré hrany. Byla zde zřejmá i inspirace klasicistním stylem. Stavby měly vydržet tisíce let, stejně jako antické monumenty. Jednalo se o odvážný projekt, zvláště v případě, kdy brzy měla přijít druhá světová válka. I to ale ukazovalo sílu fašismu v Itálii. Vláda i v takových chvílích pracovala na architektonickém projektu. Ten měl na starost architekt Marcello Piacentini, který se neinspiroval ničím jiným než podobami měst z dob antického Říma. Hlavními materiály měl být mramor a kámen, tvrdé a stabilní materiály, stejně jako fašismus sám.¹⁵¹ Použití mramoru můžeme chápat také jako odkaz na Augustovy stavby. Z výstavby se dochovalo pouze pár staveb, jelikož čtvrť EUR nebyla kvůli válce dokončena ve své původní verzi. Jednou ze staveb je Palác italské civilizace, který získal přezdívku „*hranaté koloseum*“.¹⁵² Čtvrť měl vévodit na umělém návrší kostel, který nesl symboliku spolupráce politiky a církve. Jedná se

¹⁴⁸ LUDWIG, Emil, *B. Mussolini: osmnáct rozhovorů*, str. 143.

¹⁴⁹ MUSSOLINI, Benito, *Napoleonových sto dní = Campo di maggio*, Praha 1934.

¹⁵⁰ SCHNEIDER, Herbert Wallace, *Fašismus, jeho teorie a praxe v Itálii*, Praha 1931, str. 334.

¹⁵¹ NOTARO, Anna, *Exhibiting the New Mussolinian City: Memories of empire in the World Exhibition of Rome (EUR)*, *GeoJournal*, 2000, Vol. 51, č. 1/2, str. 15-22, str. 16.

¹⁵² *Mussoliniho architektura*, str. 1, [online, cit. 5.7.2023].

o kostel sv. Petra a Pavla. Tady stavitelé našli inspiraci v návrhu baziliky sv. Petra ve Vatikánu od Michelangela, jehož verze ale neprošla.¹⁵³

Během války se práce zastavily a byly dokončeny v upravené verzi až po jejím konci. Po pádu Mussoliniho se vláda rozhodla v 50. letech čtvrt' dokončit jako moderní část města, ve které bude sídlit administrativa spolu s nadnárodními firmami. Po vzoru tohoto nápadu pak šla i další města jako Paříž nebo Londýn.

Co se týče válečných akcí Mussoliniho, tak v nich se nepočínal příliš pozitivně. Je pravda, že zaznamenal úspěchy proti Etiopii, která však byla slabým protivníkem, a i přesto Italům tato akce činila problémy. Oblast severní Afriky byla pro Řím a Itálii vždy důležitá a dá se předpokládat, že podobným způsobem Mussolini uvažoval, nicméně se nedomnívám, že by napodoboval přímo Augustovy výboje v Egyptě.

Po jejím obsazení Mussolini navíc vyhlásil rasové zákony na jejím území i na území Itálie. Na evropských bojištích se Itálii ale nedařilo a nutno podotknout, že Itálie si poté nebyla schopna poradit sama v severní Africe proti Britům. V těchto chvílích musel Mussoliniho zachraňovat Adolf Hitler jako v případě tzv. Africa Corps, jež byly poslány Italům na pomoc.

Toto samozřejmě uškodilo Mussolinimu z hlediska propagandy, nebyl to velitel, který by dokázal Itálii dovést k vítězství. Síla Mussoliniho tak slábla a začaly se objevovat hlasy, které volaly po jeho sesazení.

Po navázání vztahů s Hitlerem, ustání sankcí ze strany Společnosti národů a obsazení Etiopie byl Mussolini oslavován a Itálii se dařilo. Průběh druhé světové války však Mussolinimu zlomil vaz. Porážky v severní Africe, vylovení na Sicílii, spolu s tisíci zmařenými životy, poštvaly italskou společnost proti jeho osobě.

Mussolini byl odhlasován tzv. Grandiho rezoluce, která měla Mussoliniho sesadit z pozice nejvyššího velitele a předsedy vlády, zbaven politické moci a o několik dní později zatčen. Odvezen byl na ostrov La Maddalena u Sardinie.¹⁵⁴ Hitler chtěl Mussoliniho vrátit zpět do čela Itálie a nechal jej promluvit v rozhlase 18. září 1943. Mussolinimu se podařilo vyhlásit ve Veroně v listopadu Italskou sociální republiku, která se zcela zřekla monarchie.¹⁵⁵ Ta však neměla dlouhého trvání a po jeho dopadení na cestě do Švýcarska, byl Benito Mussolini 29. dubna 1945 zastřelen. Jeho tělo bylo poté pověšeno hlavou dolů v Miláně.

¹⁵³ *Mussoliniho architektura*, str. 4, [online, cit. 5.7.2023]

¹⁵⁴ RIDLEY, Jasper Godwin, *Mussolini*, str. 337-338.

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 343-344.

4. Adolf Hitler

Posledním politikem, kterému se ve své práci věnuji, je německý říšský kancléř Adolf Hitler, který se do čela Německa dostal v roce 1933 poté, co jej do funkce uvedl německý prezident Paul Von Hindenburg.

Adolf Hitler se narodil v roce 1889 jako syn celního úředníka. Jeho otec si i pro něj přál úřednickou kariéru. Hitler však od mala tíhnul k umění, zejména k malování a hudbě, chtěl se stát malířem. Nutno dodat, že k tomu neměl pouze jistou dávku talentu, která ale nebyla taková, jak si myslel, ale spíše to byla jeho duše umělce. A tuto svou tvář si uchovával po celý svůj život.¹⁵⁶ Studoval na několika základních školách, kde vynikal v dějepise a výtvarné výchově. Střední školu však nedokončil a neměl ani maturitu. Několikrát se snažil o přijetí na vídeňskou Akademii výtvarných umění. Komise mu však řekla, že není talentovaný, což mladého Hitlera velmi poznamenalo.¹⁵⁷ Během jeho pobytu ve Vídni se začal projevovat jeho odpor k židům a sociální demokracii, která podle něj podváděla obyvatele.

Počátky Hitlerovy kariéry coby politika byly v pozici informátora vyšetřovací komise. Náplní jeho práce byla komunikace s propagandistickým oddělením socialistické vlády Německa. V té době navštívil jednu ze schůzí Německé dělnické strany. Tehdy to byla strana s desítkou členů, Hitler tam ucítil příležitost, že by mohl politicky prorazit. Právě v této době se začalo projevovat jeho velké nadání - proslovy. Svými názory a formulacemi zaujal i Antona Drexlera, předsedu Německé dělnické strany.

V roce 1920 byla tato strana přejmenována na Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP) a v Salzburgu přijala nový znak, hákový kříž, kterým se v některých případech označovali pronásledovaní křesťané v Římské říši. Vzestup této strany tkvěl hlavně v tom, že Německo bylo po první světové válce pokořeno z mnoha hlediska.

Zklamání z války bylo stále živé, navíc versailleské mírové smlouvy Německo ničily i hospodářsky. Hitler útočil na viníky, za něž označil politiky sociální demokracie a evropské mocnosti, který Německu nadiktovaly tvrdé podmínky, čímž se zvedla vlna nacionalismu.¹⁵⁸ Hitlerovi se tu povedlo nabídnout řešení pro všechny skupiny obyvatel, nabízel práci, stabilitu, odplatu i obnovenou slávu Německa.

¹⁵⁶ SPOTTS, Frederic, Hitler a síla estetiky, str. 12-17.

¹⁵⁷ HITLER, Adolf, *Hitlerův Mein Kampf: z bible německého nacionalního socialismu s komentářem Jiřího Hájka*, str. 13-14.

¹⁵⁸ Tamtéž, str. 98.

Jeho prvním cílem se stalo Bavorsko, napadal tamní vládu, aby potlačovala aktivity sociálních demokratů, sám k tomu již tehdy využíval své jednotky Sturmabteilung (SA), které mu sloužili podobně jako squadristé Mussolinimu, byly to jeho úderné jednotky, jeho osobní armáda. To se ale nedařilo a tak se Hitler pokusit převzít moc násilím. V listopadu roku 1923 se v Mnichově pokusil o tzv. pivní puč, který začal v tamním pivovaru. Vyzval bavorskou vládu pod nátlakem, aby s nacistickým hnutím druhého dne pochodovala na Berlín, podobně jako Mussolini na Řím. Bavorská vláda mu to sice slíbila pod tlakem a rizikem ohrožení své existence, druhého dne však byl pokus o puč potlačen. Hitlerovi se tak plán nezdařil a byl odsouzen za velezradu.

Během ročního pobytu ve vězení nadiktoval Rudolfo Hessovi svou knihu „*Mein Kampf*“. Tato kniha se stala Hitlerovým politickým programem, kritikou německé vlády a společnosti, jejíž úpadek chce odvrátit. Autor tu představil i své vize ohledně zachování árijské rasy a rasové politiky obecně. „*Člověk, který neuznává zákony rasy a nedbá jich, připravuje se o štěstí, které mu je určeno. Brání vítěznému tažení nejlepší rasy a tím i podmínkám všeho lidského pokroku.*“¹⁵⁹ Hitler dále pokračuje tím, že jediným pravým nositelem kultury a lidství je árijec.¹⁶⁰ Jeho posedlost rasou byla enormní a mnohdy popírala jiné vědecké teorie, jak se dovíme později na dalších případech.

Po propuštění z vězení se Hitler už nezachoval jako spontánní revolucionář, ale stal se politikem, který využije svou propagandu a k moci se dostane skrze lid, který jej zvolí. K tomu Hitler využíval svou nacistickou propagandu. Hitler teorii propagandy rozuměl dokonale, věděl, že musí směřovat hlavně na prosté obyvatelstvo, nikoli na politické, či vědecké elity. Má působit výhradně na jejich city a pouze podmíněně na rozum.¹⁶¹ Také pro to se jeho veřejná vystoupení stávala mnohdy teatrálními představeními, v nichž on byl hlavní hvězdou. Využíval všechno, prostor, světla, barvy, hudbu. Dokázal svými výkony přivést dav k naprosté extázi a blaženosti.

¹⁵⁹ HITLER, Adolf, *Hitlerův Mein Kampf: z bible německého nacionálního socialismu s komentářem Jiřího Hájka*, str. 131.

¹⁶⁰ Tamtéž, str. 131-132.

¹⁶¹ Tamtéž, str. 62.

Samotný Hitler vnímal politiku jako umění, byla to pro něj dovednost, ne věda, kterou se člověk musí naučit. On sám se považoval za umělce, jenž má nadání, aby hrál politickou hrou, který ji navíc bude ji hrát dobře.¹⁶² Sám si ale uvědomoval, jak musí pracovat a že musí pracovat i sám na sobě, aby se vyvíjel.

Tím se dostáváme k jeho projevům, kterými získával své masy. Adolf Hitler si projevy psal sám, často je několikrát přepisoval. Jeho hlavními body kritiky byly: diktát Versaillské smlouvy, bolševismus, Židé, liberalismus, jenž Hitler kritizoval, jelikož poskytoval možnosti všem, i těm, kteří nemají národu jak přispět, a Výmarská republika. Jeho vystoupení uspěla i proto, že spousta Němců ve 20. letech hledala někoho, za kým by šla, kdo by je vedl v těžkých časech.¹⁶³ Hitler dokonale dokázal využít i fenoménu doby, v Rusku to byl Lenin, v Itálii zase Mussolini, kteří také dokázali přetáhnout národ na svou stranu a vést jej.

Hitler dokázal velmi dobře pracovat i se symboly a symbolikou obecně. Nacistické hnutí mělo vlajku, jejímž hlavním symbolem byl černý hákový kříž (svastika), která symbolizovala vítězícího árijce ve jménu antisemitismu. Dalšími motivy, které Hitler zvolil, byla rudá, která má konotaci s krví a byla sžítá s dělnickou třídou, a bílá, která byla vykládána jako barva nacionalistická.¹⁶⁴ Symbolem nacistů se také stal orel, který Hitler převzal od antických římských legií. Všechny tyto symboly definovaly nacistické hnutí díky konotacím, které získaly v minulosti. Můžeme si všimnout, že Hitler nepřišel s žádnou novinkou, ale spojil, co fungovalo v dávné i nedávné minulosti.

Na těchto základech vybudoval a znovu založil NSDAP v roce 1925. Strana se střetávala hlavně se sociálními demokraty a také radikálními komunisty, proti nimž stála nacionalistická NSDAP.¹⁶⁵ V roce 1928 stranu volilo 810 000 voličů a strana tak získala 12 mandátů. Jeden z klíčových momentů pro nacistické hnutí přišel o rok později, kdy začala velká světová hospodářská krize krachem na burze v New Yorku.

Podobně jako Augustus, i Hitler dokázal využít okolnosti ve svůj prospěch. Pro Augusta to byl Antoniův vztah ke Kleopatře, pro Hitlera to byly události, ať již minulé, nebo pro něj aktuální.

¹⁶² SPOTTS, Frederic, *Hitler a síla estetiky*, str. 51.

¹⁶³ Tamtéž, str. 56.

¹⁶⁴ Tamtéž, str. 59-60.

¹⁶⁵ HARALD, Steffahn, *Hitler*, str. 83.

Efekt v podobě volebních hlasů se dostavil v roce 1930. Strana získala 6,4 miliónů a to nejhorší léta krize měla přijít. Po tomto úspěchu si Hitler dovolil vstoupit do Říšského sněmu a mluvil zde o tom, že jeho strana je v parlamentu jen proto, aby se jednou stala vedoucí silou Německa a osvobodila jej.¹⁶⁶ To ukazuje, že Hitler ústavu pouze využíval, ale bylo jasné, že ji nectí a v budoucnu bude nastoupena cesta diktatury. Hitler se přizpůsobil oné politické hře, která v Německu probíhala.

Důležitým milníkem bylo i spojení nacionalistů a nacionálních sociálních v národní frontu. Nacionalisty vedl Alfred Hugenberg vlastníci tzv. Hugenbergův koncern, což byla velký svaz novin, nakladatelství a dalších mediálních společností.¹⁶⁷ Hitlerovi se toto spojení hodilo, jelikož byl na očích dalším nacionalistům i dalším obyvatelům Německa, které mohl získat do dalších voleb. Stále zvyšoval svoji prestiž v rámci německého politického spektra.

Volby do zemských sněmů v letech 1931 a 1932 opět potvrdily, že NSDAP je klíčovou politickou silou v Německu. Nemohla být zastavena, jelikož její odpůrci nebyli jednotní, aby vliv strany omezili. Volby do Říšského sněmu dopadly pro NSDAP ziskem více než třetiny mandátů.¹⁶⁸ V roce 1932 se konaly také prezidentské volby. Ty vyhrál Paul von Hindenburg nad svým protikandidátem Adolfem Hitlerem. Hindenburg se zdráhal učinit z Hitlera kancléře, jenže úřednická vláda von Schleichera padla a prezidentovi tak nezbylo nic jiného, než 30. ledna 1933 jmenovat za říšského kancléře Adolfa Hitlera.

Hitler se tak k moci dostal legálním způsobem, byť na své cestě využíval i nezákonné prostředky, jako třeba fyzická napadení, zastrašování a jiné praktiky. Hitlerovi opět pomohla politická situace a doba, ve které se Německo nacházelo, nebyla zde jiná strana, která by byla schopna sestavit vládu, a Hitler nechtěl jít do koalice s jinou stranou, jejíž předseda by byl kancléřem.¹⁶⁹

¹⁶⁶ HARALD, Steffahn, *Hitler*, str. 87.

¹⁶⁷ Tamtéž, str. 88.

¹⁶⁸ Tamtéž, str. 91.

¹⁶⁹ Tamtéž, str. 94.

Již Hitlerův nástup k moci se stal památným, díky založení požáru Říšského sněmu, ke kterému došlo v únoru 1933. Obvinění a odsouzení z toho byla skupina komunistů, byť se někteří přikláněli k verzi, že to byli sami nacisté, kdo sněm zapálili. Tato událost byla propagandisticky zneužita a označen za útok na nový stát. To také vedlo k omezení některých svobod (shromažďování, tisk). Ve stejném roce navíc Hitler prosadil tzv. zmocňovací zákon. Tento zákon si, podobně jako v Mussoliniho případě, odhlasovala sama vláda, která se zbavila své moci a přenechala ji Hitlerovi a nacistům.

Byla nastolena diktatura v Německu, zvláště, když Hitler v roce 1934 spojil moc prezidenta i kancléře v jednu. Z Hitlera se tak stal *Führer* (Vůdce), který měl neomezenou moc. K vyhlášení došlo u Tannenbergu, kde Hitler spojil nacismus s vojenskými úspěchy Hindenburga, kterému tu vypravil pohřeb.¹⁷⁰

Po naprosté kontrole politického života se Hitler soustředil i na kontrolu kulturního života v Německu. Je zarážející, jak moc byl Hitler posedlý kulturou, když stejný člověk stojí za největší genocidou všech dob. V otázce kultury měl slovo hlavně Goebbels, který založil Říšskou kulturní komoru, do které musel každý umělec, pokud chtěl být úspěšný, vstoupit.¹⁷¹ Umělci s vyznáním loajality neotáleli a novému režimu se zcela odevzdali. Několik elit, které se nechtěly podvolit, většinou ze země odešly.¹⁷² Podobně jako Napoleon pak Hitler svým věrným umělcům rozdával tituly, odměny, majetek, často zabavený Židům. Mezi takto obdarované patřili Clemens Krauss, Hans Albers, Josef Thorak, Hermann Giesler nebo Hitlerův přední architekt Albert Speer.

Hitler byl již od svých mladých let okouzlen architekturou.¹⁷³ Sám si také maloval vlastní skicu Vítězného oblouku v Berlíně, který měl převyšovat ten v Paříži. Tento projekt však realizován nebyl. Co postaveno bylo, tak je například hlediště na Zeppelinově poli, jehož autorem je právě Albert Speer. Za použití světelných reflektorů se pak Speerovi podařilo vytvořit tzv. „katedrálu světla“.¹⁷⁴ Také byla vybudována budova nového kancléřství, u jehož vchodu se tyčily dvě sochy, Strana a Armáda.¹⁷⁵

¹⁷⁰ SPOTTS, Frederic, *Hitler a síla estetiky*, str. 63.

¹⁷¹ Tamtéž, str. 84.

¹⁷² Tamtéž, str. 87-88.

¹⁷³ Tamtéž, str. 334.

¹⁷⁴ Tamtéž, str. 66.

¹⁷⁵ Tamtéž, str. 387.

Největším Hitlerovým projektem byla přestavba Berlína, stejně jako Augustus, i on chtěl přestavět hlavní město své budoucí říše. Model z roku 1940 ukazuje, že jeho hlavní inspirací byl Řím, který obdivoval. Hitler navštívil Řím v květnu roku 1938. Při této příležitosti navštívil i výstavu *Mostra Augustea della Romanità*, což byla fašisticky zaměřená výstava.¹⁷⁶

Německý kancléř nijak neskryval své okouzlení Římem. Dokazuje to jeho žádost na německé architekty, aby v Berlíně vystavěli budovu podle římského antického vzoru. Jeho vysněná podoba Berlína (*Germania*) má být plná kolonád, vítězných oblouků, dominantou tohoto nového města pak má být tzv. Volkshalle nebo chceme-li Große Halle, Ruhmeshalle.¹⁷⁷ Tuto budovu navrhl sám Adolf Hitler a architekt Albert Speer. Před palácem mělo být obrovský dvůr, který měl pojmut až 180 000 lidí.¹⁷⁸ Inspiraci pro palác našli v římském Pantheonu. Dalšími dominantami měli být onen Hitlerem navržený Vítězný oblouk a Jižní železniční nádraží (obr. 5). Tyto tři monumenty pak měl spojovat dlouhý široký bulvár po vzoru *via triumphalis*.¹⁷⁹

Podobně veliký projekt měl Hitler připraven i pro Mnichov, kde jeho hnutí začalo, proto i tomuto městu věnoval náležitou pozornost. I Mnichovu měla vévodit dlouhá široká třída, jež by spojovala Památník hnutí, který byl inspirovaný Trajánovým sloupem v Římě, a železniční nádraží. Od památníků se pak měly rozbíhat další ulice, podobně jako v Paříži na náměstí de l'Étoile. V Mnichově plánoval také postavit Hnědý dům, Chrámy cti a Dům německého umění. Důležitým místem pro Hitlera byl Königsplatz (Královské náměstí), jenž se měl stát antickou paralelou v Mnichově.¹⁸⁰

Třetím důležitým městem pro Hitlera byl Linec, který měl podle jeho představy nahradit Vídeň jako kulturní centrum Rakouska, stejně tak se město mělo stát centrem obchodu a průmyslu. Hitler zde plánoval výstavbu oceláren, mauzoleum svých rodičů, hotel, umělecké muzeum, kam chtěl uložit své osobní sbírky, a další budovy.¹⁸¹

¹⁷⁶ CHAPOUTOT, Johann, *Mussolini et Hitler, nouveaux Auguste? Autour du bimillénaire de la naissance d'Auguste, 1933-1938*, v *Revista de historiografia* 27, 2017 str. 127-135, str. 131.

¹⁷⁷ Tamtéž, str. 133.

¹⁷⁸ SPOTTS, Frederic, *Hitler a síla estetiky*, str. 383.

¹⁷⁹ Tamtéž, str. 380-381.

¹⁸⁰ Tamtéž, str. 393-394.

¹⁸¹ Tamtéž, str. 400-401.

Všechny jeho kulturní a umělecké plány, které byly monumentální, však zastínila jeho dobovačná politika, která měla přinést árijské rase prostor k životu – Lebensraum. Hitler chtěl ovládnout svět pro Němce a vrátit jim jejich slávu. Ve 30. letech začal Německo připravovat na válku, připojil Rakousko, obsadil Alsasko a Lotrinsko a Německo vystoupil ze Společnosti národů.

V roce 1939 napadením Polska oficiálně začala druhá světová válka, která skončila až v září roku 1945. Německu se zpočátku dařilo a Hitler dokázal dobýt Polsko, Francii a ustanovit Protektorát Čechy a Morava. Postupem času ale spojenci převzali iniciativu na bojištích a Němci museli ustupovat.

V těchto chvílích ztrát a neúspěchů Hitler propadal stavům beznaděje a vzteku. Cítil se sám, obklopen lidmi, kteří nedokážou splnit jeho rozkazy a hatí mu jeho plány. Od svého národa chtěl vše, nebo nic, nebral v potaz nějaké dílčí úspěchy, pokud nevedly k jeho jedinému cíli – světovládě.¹⁸² Hitler, stejně jako Mussolini, doplatil na to, že Německo nebylo schopné ve válce uspět a obyvatelé zažívali stále větší a větší utrpení. Němci už za svým vůdcem nestáli.

Po pokusu o atentát na svou osobu v červenci 1944 nevyšel na veřejnost a od ledna 1945 neopustil Berlín. Obviňoval národ ze sabotáže jeho plánů, vyčítal mu nevděk, který si podle svého názoru nezasloužil. Stále však věřil v obrat a vítězství, o čemž svědčily jeho další architektonické plány.¹⁸³

Definitivní zlom pro Hitlera přišel po nepovedené Steinerově ofenzivě u Berlína, která měla dle jeho názoru změnit válku. Po tomto fiasku Hitler obviňoval své vojsko ze zrady a selhání.¹⁸⁴ Konec byl pro Hitlera neodvratný. Poté, co se dozvěděl, co se stalo s Mussolinim v Itálii, se definitivně rozhodl, že spáchá sebevraždu. Adolf Hitler zemřel 30. dubna roku 1945 ve společnosti své manželky Evy Braunové v berlínském bunkru.

¹⁸² HAMŠÍK, Dušan, *Génius průměrnosti*, str. 19.

¹⁸³ Tamtéž, str. 13-15.

¹⁸⁴ Tamtéž, str. 36-38.

5. Komparace čtyř evropských politiků

Poté, co jsme si představili jednotlivé osobnosti evropské politiky, se nyní přesunu k porovnávání jednotlivých oblastí vlády všech aktérů. Výchozí postavou pro mě bude antický Augustus, na kterém se budu snažit ukázat, zda kroky, které dělal on sám, přímo ovlivnily jeho následovníky na poli evropské politiky, nebo zda šlo pouze o podobný postup, který se ale nedá spojovat s přímým napodobováním Augustovy mocenské politiky.

Zaměřím se na jejich cestu až na vrchol moci, zejména pak na to, zda se k moci dostali legální cestou skrze legislativu, nebo zda se jednalo o převrat a uzmutí moci za pomoci zbraní a hrubého násilí. Také bych rád vyložil jejich politické myšlení z hlediska uzavírání aliancí, koalic a dalších spojení, které jim pomohly se politicky prosadit.

Dalším ukazatelem pro mě budou jejich politické kroky, které dělali, když se k moci dostali, zejména ty, které je měli u moci udržet – odstranění politických odpůrců, opozice, omezení dalších zákonodárných sborů. Stejně tak se zaměřím na to, zda k utužení své moci používali armádu v rámci vnitřní politiky.

Důležitým bodem propaganda, kultura, umění – především architektura, která u všech čtyř osobností hrála velmi významnou roli. Soustředím se také na politickou symboliku jejich znaků, odkazů na historii národů a další aspekty, které se daly využít/zneužít k propagandě jejich politických režimů. Klíčové zde bude rozebrat jejich vlastní sebe prezentaci na veřejnosti skrze vystupování, či propagaci vlastních literárních děl.

Pozornost budu věnovat i jejich vztahu k náboženství a tomu, jak jeho (ne)spolupráci využívali jednotliví politici při své vládě. Zajímavé bude sledovat i jejich motivaci, se kterou vstupovali do toho, aby spolupracovali s církví, nebo ji naopak zavrhnli.

5.1. Cesta k moci

Všechny čtyři osobnosti měly cestu k moci poměrně složitou, nezískaly svou moc dědičným titulem, ani jim nebyla svěřena zvenčí, musely se o ní svými vlastními silami zapříčinit. Je pravda, že Augustus byl adoptován Caesarem, a mohlo by se zdát, že měl jednodušší výchozí pozici, jenže Augustus byl v 19 letech neznámým mladíkem, bez zkušeností v rámci vysoké římské politiky. Navíc římská nobilita nechtěla dalšího autokrata v čele římského státu.¹⁸⁵

Augustovi se však podařilo uzavřít spojenectví s republikány, čímž si je získal na svou stranu. Dokázal je přesvědčit o tom, že i on sám chce, aby republika fungovala dál. Během toho rostl Augustův vliv, spojený s dopadením Caesarových vrahů, vojenskými vítězstvími, která pro něj vybojoval Marcus Agrippa, i se zbožštěním Gaia Julia Caesara. V tento moment se Augustus stává členem triumvirátu a patří mezi tři nejmocnější muže v Římě. Jeho hlavním protivníkem je nakonec Marcus Antonius, Caesarův blízký přítel. Augustovi tehdy pomohl Antoniuův vztah s Kleopatrou, která byla představitelkou klasické monarchistické politiky a pro syna Caesariona chtěla římský úřad získat. Dokázala si získat Antonia na svou stranu, který se zcela odcizil Římu a jeho zvyklostem, jak dokazovala i jeho výše zmíněná závěť.

Naopak Augustus byl věrný římské legislativě pro „ochranu republiky“ získal Antoniovu závěť a odhalil jeho úmysly. Římští senátoři tehdy nebyli na pochybách, kdo z této dvojice je skutečně oddán Římu a jeho hodnotám. V tento moment dle mého názoru přichází Augustův geniální krok. Antonia napadal slovně před senátem, ale byla to Kleopatra a Egypt, kterým Augustus vyhlásil válku. De facto se tedy nejednalo o občanskou válku, jako tomu bylo v případě prvního triumvirátu, ale o válku proti vnějšimu nepříteli, ke kterému se Antonius přidal, a stal se tak také nepřitelem Říma. Po vítězné bitvě u Actia bylo rozhodnuto a Augustus se tak stal oslavovaným obnovitelem římské republiky.

V případě Napoleona byla cesta poněkud složitější. Jeho korsický původ mu zejména na školách dělal problémy s tím, aby se před francouzskou šlechtou prosadil.¹⁸⁶ Byl nikým, neměl vlivné přátele ani významné předky. Napoleon musel ve svých počátcích spoléhat na

¹⁸⁵ BALDSON, J. P. V. D., *The Successors of Augustus*, in Greece and Rome, 1933, Vol. 2, č. 6, str. 161-169, str. 161.

¹⁸⁶ LÉVY, Arthur, *Napoleon na poli slávy a doma*, str. 11.

svůj talent, který byl v rámci vojenství skutečně neobyčejný. Svědčí o tom již jeho brzké dokončení Královské vojenské akademie. Nic by ale nedokázal pouze díky talentu, k němu se přidala i vysoká píle a snaživost. Jako mladý voják z Korsiky, navíc nízký vzrůstem i původem, měl o motivaci, aby z něj byl někdo, postaráno.

Jeho slavná chvíle přišla při dobytí pevnosti Toulon, povýšil a jeho prestiž a statut stoupaly díky jeho vítězstvím stále výš. O Napoleonovi se mluvilo i v našich zemích, v době válek mezi Rakouskem a Francií kolovaly zvěsti, že Napoleon je synem Josefa II, který přichází, aby dokončil otcovo reformní dílo.¹⁸⁷ I pro tyto příběhy divu, že obyčejný lid vítal Napoleona s otevřenou náručí všude, kam vkročil.

I on, stejně jako Augustus, konal v zájmu republiky, přidal se na stranu revoluce poté, co byl zklamán politickým vývojem na Korsice.¹⁸⁸ Postupem času se však jeho vztah k revoluci začal měnit, i proto, že Francie ztrácela svou revoluční tvář a republikánské vlády nepřinesly přesně to, co se očekávalo. Přece jen to bylo dlouhé období politické nestability, teroru, popravování a strachu mezi lidmi.

Během tažení se z Napoleona nestal jen úspěšný generál, ale také zkušený diplomat. Naučil se, jak má s kým jednat, před kým se jak chovat. Skutečně hrál politické divadlo, ale na mne působí to tak, že sám byl zároveň režisérem. Na cestě za jeho mocí se totiž událo několik věcí v jeho prospěch. Několikrát unikl z vězení, podařilo se mu obnovit svůj vliv díky potlačení royalistického povstání, jeho útěk z Egypta (dezerce) zůstal prakticky bez povšimnutí.¹⁸⁹ Naopak Napoleon to vykládal tak, že Francie je v jeho nepřítomnosti v rozkladu a on se musí vrátit.¹⁹⁰ Asi největším paradoxem je právě převrat v roce 1799, kdy po dvou katastrofálních vystoupeních v Radách dokázal přesvědčit vojsko, aby mu pomohlo převrat dokončit. V ten moment bylo jasné, že pokud to nevyjde, s Napoleonem je konec a bude s ním naloženo jako se vzbouřencem.

I on měl tedy několik obrazů, stejně jako Augustus. Napoleon byl ochráncem republiky, zároveň dobyvatel pro Francii a osvoboditel pro sesterské francouzské republiky. On sám sebe vnímal hlavně jako vojáka a později to v jeho propagandě bude patrné.

¹⁸⁷ ČORNEJOVÁ, Ivana, RAK, Jiří, VLNAS, Vít, *Ve stínu tvých křídel*, Praha 1995, str. 172.

¹⁸⁸ MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, 58-63.

¹⁸⁹ Tamtéž, str. 194-199.

¹⁹⁰ Tamtéž, str. 204-205.

Mussoliniho cesta k moci je také zajímavá. Jeho otec byl socialista a proto i mladý Benito tíhl k levici. V italském prostředí, které je dodnes silně vázáno na víru, byl ale přesvědčeným ateistou a často katolickou církev napadal a kritizoval ve svých novinových článcích.

Po jeho odjezdu do zahraničí, kde chtěl navazovat kontakty s ostatními socialisty, se jeho pouto k socialismu ještě prohlubovalo. Hájl s přesvědčením všechny levicové myšlenky. Jak ale sám přiznal v rozhovorech s Emilem Ludwigem, četl díla od Niccola Machiavelliho, který chápe politiku jako umění a je pragmatický. I sám Mussolini byl pragmatikem a po začátku první světové války balancoval na hraně pravice a levice. Je nutné si uvědomit, že politické spektrum se od dob Napoleona a zejména od doby Augusta změnilo. V 19. století přichází liberalismus, socialismus, klíčí silný nacionalismus v Německu, Itálii i v Rakousku-Uhersku. Politického života se účastní stále více obyvatel kvůli volebnímu právu. Ve 20. století už neexistuje poddanství, politik už musí brát v potaz veřejné mínění. Osobně to vnímám tak, že něco podobného Mussolini velmi dobře pochopil, se začátkem první světové války se zvedla ohromná vlna nacionalismu, jelikož tu byly samostatné národy, jež bojovaly proti jiným národům. Pouze habsburská monarchie byla velkým společenstvím národnostních skupin, které ale bojovaly i za svou samostatnou existenci, viz. československé legie v Rusku.

I Mussolini během války pochopil, co s vojáky a lidem dokáže víra ve vítězství vlastního národa – dokáže spojit lidi pro společnou věc. Proto Mussolini podporoval účast Itálie ve válce, naproti antimilitaristickému postavení socialistů. Stále ale zůstával socialistou. Podle jeho úsudku se nacionalismus a socialismus nijak nevyklučují. Tímto tvrzením se mu tak podařilo spojit dvě nejsilnější politické skupiny v Itálii a založit stranu, která bude schopná naplnit požadavky obou táborů.

Navíc mu pomohla i politická nestabilita v Itálii, kterou Mussolini využil, aby kritizoval socialisty, kteří byli u moci. I Mussolini měl tedy nepřítele, kterému dal jasné jméno. On se pak se svou stranou prosazoval tvrzení, že Itálie bude pod jeho vedením vzkvétat. K přesvědčení veřejnosti však využíval i násilné akce, které i díky napjaté situaci v Itálii byly běžné. Bylo nutné ukázat svou sílu, stejně jako to udělal Napoleon v roce 1799, stejně jako Augustus při vzpouře Lucia Antonia. Vrcholem pak bylo vyřešení vládní krize, kterou vlastně vyvolali fašisté, vystupující proti socialistům stále ostřeji, pochodem na Řím v roce 1922.

Hitlerův zisk moci je velmi podobný tomu Benita Mussolini. Je známé, že například pивní puč v Mnichově měl být začátkem jakéhosi napodobení Mussoliniho pochodu na Řím. Tehdy to ale Hitlerovi nevyšlo a on si uvědomil, že k moci v Německu se musí dostat skrze masy a jejich volební lístky.

Jeho cesta politika začala po první světové válce a porážce Německa, ze které Hitler vinil socialisty. I jemu, stejně jako Mussolinimu se podařilo skloubit nacionalismus, který tu pramenil z porážky Německa a touze po odplatě, a socialismus.

Dalo by se říct, že Německo bylo zcela ideálním prostředím pro nástup diktatury, kterou prosazoval Adolf Hitler. Přišel s programem, který zaujal nejširší masy společnosti v Německu, navíc nabízel Němcům cestu z hospodářské krize, ve které se nacházeli kvůli válečným reparacím a světové hospodářské krizi. Vzhledem k okolnostem světové ekonomiky to byl pro Hitlera i ideální čas. Podobně jako v případě Napoleona, Hitlerovi pomohly okolnosti doby.

I on pochopil, že je třeba hrát politické divadlo a podle toho vypadaly jeho projevy, scéna, kterou připravil, vlajky, barvy, jeho gesta. Všechno do sebe zapadlo, jelikož byl, stejně jako Napoleon, herec a jeho jevištěm byla evropská/světová politická scéna.

Na své cestě k moci všichni čtyři politici pochopili, že je nutné uzavírat spojení a navazovat kontakty, což platilo v případě Napoleona. Všichni to dělali proto, aby se mohli politicky nadále rozvíjet a být více vidět. Ve všech případech se jednalo pouze o krátkodobé vztahy, které byly zprerthány, jakmile nastal čas a jejich vliv byl dostatečný, aby převzali moc sami. Těžko zde hledat přímé následování Augustovy politiky, všichni dělali to, co bylo v dané době nutné a co je běžným úkazem napříc politickými dějinami.

Pokud jde o legitimitu nástupu, Augustus vzešel jako vítěz z války, Napoleon vedl převrat, který začal schválením Napoleonova velení nad pařížskými posádkami, Mussolini provedl převrat, ke kterému mu pomohl jeho vlastní nepřítel a Hitler zvítězil ve volbách jako předseda nacistické strany. Byť během kampaní používal zastrašování a násilí v podobě jednotek SA.

5.2. Vrchol moci

Jak již bylo mnohokrát zmíněno, Augustus považoval za důležité uchovat zdání republikánského zřízení, které by mu zaručilo kontinuitu jeho vlády v rámci republiky, aby nedopadl podobně jako Caesar. Ponechal všechny úřady, uchoval politická práva, byl několikrát zvolen konzulem, než mu byl úřad přiřknut doživotně. Všechny tyto kroky byly prováděny bez vydání ústavy, nebo podobného dokumentu. Augustus prosazoval zákony jednotlivě, podle situace, aby snad změny nepřišly v rychlém sledu, což by mohlo vyvolat nevoli senátorů.

Na Augustově chování je vidět, že pro legislativní procesy měl cit, věděl, co je v daný moment potřeba prosadit. Stejně tak je charakteristická celá jeho vláda. Augustus nevydával politický program na roky dopředu, ale vždy dělal změny, které byly v daný moment potřeba, nebo pro ně nastal příhodný okamžik. I proto mohlo dojít k tomu, že postupem času ve své osobě dokázal koncentrovat všechny nejvyšší římské úřady, k jejichž zisku se dostal dle práva, byť právo zakazovalo zastávat více funkcí v jedné osobě, navíc doživotně. Augustus byl zkrátka vždy tím nejlepším kandidátem a těžko s ním mohl někdo na politickém poli soupeřit.

To vše ještě podtrhovaly jeho *autoritas* a titul *Divi Filius*, těžko mohli senátoři vystoupit proti takové osobnosti, proti člověku, který podle všeho, co dělá, zasvětil život právě Římu a římskému lidu. Alespoň tak vypadala jeho sebe prezentace. Nutně objektivně uznat, že změny, kterými prošla římská říše za jeho vlády, byly velké a spousta z nich byla k lepšímu. Přece jen jeho vláda přinesla po dlouhé době na několik let stabilitu pro obyvatelstvo. Na římském území se nebojovalo a stát tak mohl prosperovat. Augustovi navíc bylo dopřáno mnoho let u moci, i proto jeho vládu můžeme hodnotit jako úspěšnou.

Zde můžeme nalézt první paralelu s Napoleonem. Nejenže Napoleon po nastoupení do úřadu konzula dokázal do ústavy zanést, že délka jeho konzulátu bude trvat deset let, zatímco konzuláty jeho kolegů pouze šest let, Napoleonovi byl také titul konzula schválen zákonnou cestou doživotně v roce 1802. I on v úřadu Tribunátu, jako Augustus v senátu, měnil členy sboru dle preferencí, nebo jejich počet omezoval. Napoleonovi tyto kroky také procházely. Domnívám se, že stejně jako v případě Augusta za tím stála jeho vysoká autorita a silný vliv, který měl na francouzskou politiku.

Po jmenování doživotním konzulem chtěl Napoleon váženější titul, jenže všechny měly monarchistické ráz, čemuž se Napoleon musel vyhnout kvůli stále živým revolučním událostem a jejich odkazu, jehož pošlapání by pro něj znamenalo katastrofu. Stejně jako Augustus věděl, že titul krále nesmí přijmout. Augustus kvůli římské minulosti s královstvím také věděl, že by tím zničil odkaz republiky a poštvál si proti sobě římský senát a lid. Napoleonova situace byla vyřešena titulem „císař Francouzské republiky“. Republika si tak zachovala alespoň jméno, styl života u dvora byl však shodný s tím za panování francouzských králů a propast mezi znovu obnovenou šlechtou a zbytkem obyvatelstva se prohlubovala. Dle mého názoru bylo pro Napoleona snazší, aby zůstal konzulem, nic by mu nebránilo žít v přepychu a bohatství. V jeho případě však zvítězila osobní ctižádostivost a touha po slávě. I proto zvolil titul císaře, který odkazoval na římské říše a císaře svaté římské říše, jejíž vážnost klesla po třicetileté válce a z titulu se stalo jen formální oslovení.

Napoleon, stejně jako Augustus, proklamoval, že titul přijímá pro dobro národa a lidu. Je těžké pak upírat moc muži, který prohlašuje, že jedná pro dobro svého národa. Napoleon i Augustus dokázali volit ty správné proklamace, díky kterým si dokázali získat náklonnost veřejnosti. Navíc je k tomu nutné připočítat několik Napoleonových vítězství v armádě, která sbíral také pro dobro Francie.

Hlavní protiklad byl v tom, že Napoleonův úspěch v jeho vnímání závisel na vojenských vítězstvích, pokud chtěl získat větší moc. Navíc sám Bonaparte byl především vojákem a jako voják přemýšlel. Jeho vojenské úspěchy mu dodávali sebevědomí, věřil, že dokáže porazit jakoukoli evropskou velmoc. Je pravdou, že v případě Velké Británie a kontinentální blokády Napoleon využil ekonomické sankce, nicméně to bylo až po porážce v Egyptě, kde se střetl právě s Brity. Naopak Augustus věděl, že válka není jedinou cestou, jak ukazuje mír uzavřený s Parthy. I v dalších případech uvidíme, že cestou k porážce těchto politiků byly války.

V případě Mussoliniho na vrcholu jeho moci, podobně jako jeho předchůdci, omezil funkce zákonodárných sborů, veškerou moc měl v rukách on a fašistická strana. Hlavním motivem pořád bylo zdání legálnosti toho, jakým způsobem se strana a Mussolini dostali k moci. I proto si *Duce* nechal potvrdit všechny výjimečné pravomoce, formálnost tohoto aktu, navíc pod tlakem fašistické strany, nesmí zůstat opomenuta. Itálie mířila k tomu, aby se stala totalitním státem, Mussolini pro svůj cíl potřeboval "legislativní krytí". Ani on však nikdy nepřevzal titul krále, ani jiný formální titul. Zůstal předsedou vlády a pozice krále byla také zachována. Podobnost vidíme i v tom, že Mussolini vše konal pro dobro Itálie, pro dobro národa. Je vidět, že tato fráze funguje napříč historií, v každé epoše. V období 20. století to navíc byl velice silný nástroj, jelikož už tu byly zformované národy a národnostní státy, nikoli imperia mixta, jako v minulosti.

Mussolini byl v politice realistou a pragmatikem, on sám nepotřeboval zvláštní titul, který by ho stavěl do vyšší pozice. Sám stál nejvýše, byl *Duce*. Toto slovo má původ v latinském *dux* (vůdce) a bylo používáno k označení velitele i v antickém Římě. Nutno doplnit, že jeho moc mu dokázali udržet a mnohdy i prosadit jeho squadristé, kteří, rozdělení do jednotek po vzoru římských legií, plnili *Duceho* vůli za užití násilí.

Nyní se dostáváme k Adolfu Hitlerovi, který vyzkoušel dva modely převzetí moci - revoluci i vítězství ve volbách a přijetí role kancléře v Německu. Poté, co vyšla až ta druhá cesta, Hitler o rok později spojil funkci říšského kancléře a prezidenta. Ty Hitler spojil ale až poté, co zemřel Paul von Hindenburg. Podobně tak jako Augustus, Hitler nabíral funkce až v moment, kdy on byl ideálním kandidátem. Jeho pozice však byla, podobně jako u Mussoliniho, posílena veřejným míněním, nejsilnější stranou v Německu byli nacisté, podobně jako v Itálii fašisté, tím pádem měli nejširší voličskou základnu a podporu veřejného mínění. Přesto to ale nacistům nestačilo k tomu, aby měli v Říšském sněmu většinu, proto musel přijít absolutní zisk moci. Ten Hitlerovi po požáru Říšského sněmu zajistil zmocňovací zákon, který znamenal hlavní slovo v německé politice, byť většina v Říšském sněmu skrze volby nebyla dosažena. Odhlasování však proběhlo pod vlivem jednotek SA, což obraz legitimacy před veřejností nijak nekazilo. Důležitou zprávou bylo, že zákon prošel hlasováním.

Podobně tak, jako v Itálii squadristé, i německé jednotky SA dopomáhaly Hitlerovi plnit jeho vůli. Tlak pod hrozbou násilí byl na politiky jasný, proti tomu pak stála Hitlerova propaganda, která i v jeho případě stavěla *Führera* do role vůdce a spasitele národa. Názor veřejného mínění byl silně ovlivněn propagandou a v této době veřejné mínění mělo na politiku silný vliv. Hitler tedy byl pro veřejnost člověkem, kterému jeho protivníci brání v tom, aby dovedl Německo tam, kam patří. Hitler i Mussolini v téhle době měli definované své nepřátele, které omezovali a upozadili. Pro Hitlera to byla levice, hlavně komunisté, které obvinil ze založení požáru budovy Říšského sněmu, což byl symbol německé vlády. Výklad byl jasný, komunisté nechtějí, aby se nacistické hnutí dostalo do čela Německa, vyústěním celé situace bylo zrušení komunistické strany.

Následovalo formování Německé říše, později, se ziskem dalších území, Velkoněmecké říše. Hitlerova vláda se vyznačovala jedním výlučným prvkem, který u jiných politiků nevidíme, a tím jsou rasové zákony a naprostá nadřazenost germánské rasy nad všemi ostatními. Výsledkem této politiky bylo vyhlášení Norimberských zákonů v roce 1935, které mimo těch rasových, obsahovaly i zákon o říšských vlajkách, zákon o říšském občanství, zákon na ochranu německé krve a německé cti a zákon o zdravém manželství.¹⁹¹ Občanem Německé říše pak byl příslušník německé nebo příbuzné krve, ochotný sloužit německému národu a říši.¹⁹² Augustus a umělci jeho doby také kladli silný důraz na římskou příslušnost a na to, co znamená být Římanem, nicméně Hitler rasovou teorií dovedl mnohem dále. Jeho teorii však rozvádím další kapitole, kde se věnuji propagandě.

Co se týče těchto paralel na vrcholu moci je hlavní ta, že všichni chtěli zachovat ta zřízení, která zrovna fungovala. Bylo však nutno skloubit vliv na moc, osobní touhy a fungování státu. Často tomu pomáhala autorita a osobní moc, v jiných případech to byly ozbrojené jednotky, které vyvíjely soustavný tlak na politiky. Pokud to nefungovalo, na řadu přišly tvrdší kroky, jako policejní dohled, emigrace, nebo úplná likvidace nepohodlných osob, jako tomu bylo v případě Matteottiho, jehož případ zůstává stále záhadou. Dalším pojídlem bylo formální legitimní návaznost na předchozí vlády.

¹⁹¹ *Norimberské zákony z 15. září 1935 (zákon o říšských vlajkách, zákon o říšském občanství, zákon na ochranu německé krve a německé cti) a zákon o zdravém manželství z 18. září 1935*, Praha 1939.

¹⁹² *Norimberské zákony z 15. září 1935*, str. 21.

Nadále se všichni vypořádali se svými odpůrci, buď omezením jejich moci, jako v případě Augusta, Napoleona a Mussoliniho, nebo jejich politickým zlikvidováním, jako to Hitler udělal v případě komunistů. Rozdíly vidíme v totalitních vládách, které sahaly k mnohem radikálnějším krokům, nebály se ani násilných projevů, když to bylo třeba. Pro Napoleona byla armáda spíše ukázkou jeho moci v zahraničí, nikoli na domácí politické scéně, podobně jako u Augusta.

Na příkladu Napoleona a Augusta můžeme vidět, že podobnost je až zarážející a dá se předpokládat, že Napoleon se inspiroval Augustovým řešením v případě jeho moci v protikladu republika x principát. Pozice obou tu byla dosti podobná, na jedné straně tu bylo státní zřízení, kterému se z historického hlediska museli vyhnout, na straně druhé zřízení, které dle oficiální legislativy ani jednomu neposkytovalo moc odpovídající jejich vlivu. Napoleon ještě musel udělat jakýsi mezikrok v podobě konzulátu, než se z něj stal císař republiky. Samotný akt jeho titulování se nabízí jako paralela s rokem 27 př. n. l., kdy Octavianus přijímá jméno Augustus a stává se *princepsem*.

Celkově soudím, že zachování státních zřízení mohlo být následováním Augustova příkladu, jak se dostat de facto k absolutní moci a později skloubit více rolí v jedné osobě, jako to bylo v případě Adolfa Hitlera. Ostatní politické kroky byly dle mého názoru prováděny na základě vlastních uvážení bez přímého následování Augusta. Byly to postupy, které jsou v politice zcela běžné napříč historií a které byly prováděny ještě před Augustovou vládou.

5.3. Propaganda a umění

K propagandě a jejím projevům jsem se u Augusta již vyjádřil poměrně dostatečně, abych mohl v této práci zhodnotit její vliv na politiky, kteří se dostali k moci dlouho po jeho smrti. Nyní bych se zaměřil na konkrétní podobnosti a vliv umění antické i Augustovy doby na další období.

Zmínil jsem, že Augustus měl tři podoby, ve kterých byl zobrazován – voják, mírotvůrce a diplomat. Tyto tři podoby pro něj byly nejdůležitější a obsáhly vše, co pro kvalitní obraz vládce bylo v jeho době potřeba.

Napoleonovou hlavní podobou byla podoba geniálního vojevůdce, který pokud je v čele armády, vojáci mohou zvítězit a získat slávu. Napoleon sám byl vskutku nadaným generálem s citem pro válečná tažení. Tak to platilo zejména při jeho vojenských taženích v Itálii a v letech 1805 – 1807, kdy vítězil v jedné bitvě za druhou. Pokud přišla prohra, stala se z ní pouhá zapadlá zmínka, kterou brzy přebilo další vítězství.

Napoleonova propaganda se soustředila zejména na připomínku jeho vojenských úspěchů. Symbolem vojenských vítězství v antickém Římě byly především vítězné oblouky, které se stavěly již před obdobím principátu. Jeden takový měl i sám Augustus, byl mu vystavěn na Foru Romanu. Tento oblouk byl zasvěcen dvěma událostem – první z nich bylo vítězství u Actia, druhou mír uzavřený s Parthy a navrácení římských legionářských insignií.¹⁹³

Napoleon se římskými vítěznými oblouky nechal zcela jednoznačně inspirovat a nechal vystavět Arc de Triomphe du Carrousel, který podobně jako ten Augustův měl tři průjezdy. Následoval ještě Arc de Triomphe de l'Étoile, který je jednodušší a má jeden průjezd, o to je ale pompéznější a stal se symbolem vlády Napoleona Bonaparta. Institut de France Napoleonovi navrhoval, aby za jeho jménem na tomto oblouku byl titul *Augustus*, Napoleon to však odmítl. Augusta uznával jako vítěze bitvy u Actia, jeho vláda však nastartovala proces, který měl za následek pád Říma.¹⁹⁴

¹⁹³ ZANKER, Paul, *The Power of Images in the Age of Augustus*, str. 81, 213.

¹⁹⁴ GOODMAN, Penelope J., *Best of Emperors or Subtle Tyrant*, v *Afterlives of Augustus, AD 14-2014*, upraveno PENELOPE, J. Goodman, Cambridge University 2018, str. 1-31, str. 16.

Inspiraci Římem vidíme i ve státním znaku revoluční republiky i v Napoleonově císařském znaku. Napoleon, aby navázal na republiku, nechal ve znaku liktorskou sekyru a svazek prutů (fasces), které symbolizovaly tresty v římském právu – sekyra byla symbolem trestu smrti. Obecněji tak tento znak může definovat jako odkaz na jurisdikci a spravedlnost.

Návaznost na římskou republiku je v případě Francie logická, jelikož římská republika byla pro mnohé ideálním vzorem státního zřízení. Revoluční republika tak mohla pokračovat v díle republiky z Říma. Ne nadarmo se v době osvícenství Voltaire nebo Montesquieu vyjadřovali kriticky k Augustovi, který jako první započal v očích historiků cestu k monarchistickému zřízení římského státu.

Napoleon francouzský znak doplnil o orla, který byl zase symbolem římských legií (armády) a také tím navazoval na Karla Velikého, prvního císaře středověké římské říše.¹⁹⁵

Byť se Napoleon snažil vyhnout podobě s Augustem, dobová literatura v Německu se tomuto obrazu nebránila. Například v díle *Die Hermannsschlacht* od Heinrich von Kleista, která byla napsána v době, kdy Napoleon okupoval Prusko, je Augustus připodobňován právě k francouzskému císaři. Nutno dodat, že tato nelichotivá analogie se v Prusku nabízela k posílení bojového ducha proti Francii. Nicméně stojí za zmínku dodat, že životní osudy obou vlád jsou si velmi podobné a je na místě tyto dvě vlády porovnávat.¹⁹⁶

Napoleon se snažil sám sebe nestavět do role monarchy, přesto jeho kroky daly monarchii ve Francii opět vzniknout. Jeho titul císař republiky byl kombinací jeho osobních cílů a odkazu, na který musel zpočátku své vlády nutně navazovat. Využití své podobizny na mincích, aby ukázal, kdo stojí v čele státu, je analogické tomu, co učinil Augustus. Společným jmenovatelem je i přestavba hlavních měst říší obou politiků. Napoleon se obrazu Augusta vyhýbal z hlediska titulu, nikoli však ve způsobu vlády, rozšiřování říše, pozvednutí kulturní úrovně a prezentaci své osoby.

¹⁹⁵ ELLIS Geoffrey, *Napoleon*, str. 151.

¹⁹⁶ GOODMAN, Penelope J., *Best of Emperors or Subtle Tyrant*, str. 17.

Mussoliniho propaganda se nemohla vyhnout odkazu antického Říma a musela s tímto odkazem pracovat. Duce vnímal Itálii především jako národ a antické památky byly důkazem velikosti státu, který se dřív rozkládal na tomto území.

Fašistická strana převzala také hodně pojmů z dob antického Říma. Prvním z nich je již zmíněný *Duce* a systém organizace squadristů do jednotlivých uskupení (legie, kohorta, centurie). Itálie pod vládou Mussolini používala i symbol fasces, již zmíněný svazek prutů se sekyrou, který hnutí dal i jméno – fašisté. Kromě symbolu fašisté převzali také římský pozdrav, zvednutou paži. Tento pozdrav pak převzali i nacisté v Německu. Sám Mussolini tento pozdrav popsal jako „hygieničtější, estetičtější a kratší“ než potřásání rukou.¹⁹⁷ Stejně jako Napoleon a Hitler, i Mussolini převzal orla jako jeden ze znaků fašismu. Veškerá symbolika, hudba, slavnosti, to vše Mussolinimu sloužilo k udržení patosu, přesvědčovacího prvku, v celém hnutí, což dle něj platilo i ve starém Římě, s čímž je nutno souhlasit.¹⁹⁸

I v rámci architektury se Itálie vracela k odkazu své antické minulosti, jak dokazuje stavba čtvrti Esposizione Universale Roma, o které jsem se zmínil. Tato velká výstavba v Římě, opět tu tak máme politika, jenž se zajímá o modernizaci hlavního města, však stojí v protikladu k zacházení s Augustovým fórem. Na fóru začaly archeologické práce během vlády Napoleona (1811), po nástupu fašismu však bylo Augustovo fórum zničeno z důvodu výstavby nového bulváru v letech 1924 – 1930.¹⁹⁹ Změnou mělo projít i Piazza Venezia, aby se změnilo na Piazza Venezia na Foro dell' Impero Fascista, kde se měly konat fašistické průvody.²⁰⁰

Co však Mussolini propagandisticky využil bylo Augustovo mauzoleum. Mussolini nechal v Římě izolovat několik římských památek, byly zbourány budovy kolem nich, aby monumenty lépe vynikly a mohly sloužit vládním účelům. V případě Augustova mauzolea to však nebylo pouze kvůli významnosti památky. Již od počátku Mussoliniho vlády vyvstávaly analogie na Caesara a právě na Augusta, jelikož se z Caesara stal později diktátora, od tohoto obrazu bylo upuštěno a naopak se přešlo k obrazu Augusta, který byl ve 20. století vykládán jako obnovitel republiky po letech občanské války.

¹⁹⁷ LUDWIG, Emil, *B. Mussolini: osmnáct rozhovorů*, str. 84.

¹⁹⁸ Tamtéž, str. 91.

¹⁹⁹ ESCH, Arnold, STRAUMANN, Benjamin, ALONSO-NUNEZ, José Miguel, BAUER, Franz Alto, ROCCA, Eugenio La, ZIMMERMANN, Norbert, TOMEI, Maria Antonietta, KÖHLER, Jens, *Rome*, 2006, v Brill's New Pauly [online, cit. 30.6. 2023].

²⁰⁰ SCHWEIZER, Stefan, *Forum/Square*, 2006, v Brill's New Pauly [online, cit. 30.6. 2023].

Navíc se blížilo výročí 2000 let od narození Augusta, které se mělo slavit v roce 1937, a proto restaurace mauzolea byla dokonale načasována.²⁰¹ U příležitosti oslav proběhla v Palazzo des Espozioni výstava, která se zaměřovala nejen na vládu Augusta, ale také na celé období římských dějin včetně christianizace říše.²⁰² V následujícím roce, 1938, byla otevřena také expozice se zrekonstruovanou podobou oltáře míru Ara Pacis, který Augustus nechal zhotovit po tažení do Hispánie a Galie.²⁰³ Oltář byl zasvěcen bohyni míru Pax. Tento čin podporoval i Augustovu podobu mírotvůrce a obnovitele stability. Do této pozice se stavěl i Mussolini.

S fenoménem vztahu Augusta a Mussoliniho bylo také spojené vydávání publikací, jež Mussolini dávaly do souvislostí s římskými císaři a hlavně s Augustem.²⁰⁴ Ve 30. letech také vycházely pamětní poštovní známky s podobiznou Augusta jeho výroky z *Res Gestae*.²⁰⁵

K *Res Gestae* se pojí ještě jedna podobnost mezi Augustem a Mussolinim. Oba dva totiž sepsali své životopisy. Mussolini ten svůj vydává v roce 1928, po šesti letech u moci. Mussolini se zde věnuje i svému původu a mládí, nejen svému politickému životu. Vykresluje se zde jako upřímný člověk, který poslouchá především vlastní úsudek a nenechá se ovlivnit ostatními.²⁰⁶ Odchod od socialistů jej dle jeho slov osvobodil, jelikož se nemusel držet programu žádné politické strany. Noviny pro něj byly hlavním nástrojem k tomu, aby lidi mohl přesvědčit o svých názorech.²⁰⁷ Často promlouvá ke čtenáři o tom, jaké vlastnosti má mít pravý muž a politik, jenž by měl by věřit svým ideálům, být lidský a laskavý.²⁰⁸ Čím blíže se dostáváme ke konci jeho díla, tím více je kniha zaměřená na kult Duceho a na jeho morální kvality, odhodlání a touhu po tom učinit z Říma opět město, které bude vládnout západní evropské civilizaci.²⁰⁹

²⁰¹ FUGATE BRANGER, Susan L., *Political Propaganda and Archeology: The Mausoleum of Augustus in the Fascist Era*, v *International Journal of Humanities and Social Science*, 2013, vol. 3, č. 16, str. 125-135, str. 127.

²⁰² CHAPOUTOT, Johann, *Mussolini et Hitler, nouveaux Auguste? Autour du bimillénaire de la naissance d'Auguste, 1933-1938*, v *Revista de historiografia* 27, 2017 str. 127-135, str. 129-130.

²⁰³ Tamtéž, str. 131.

²⁰⁴ BALBO, Emilio, *Augusto e Mussolini*, Řím 1937.

BALBO, Emilio, *Protagonisti dei due imperi di Roma: Augusto e Mussolini*, Řím 1940.

VIGANONI, Giovanni., *Mussolini e i caesari*, Milán 1933.

²⁰⁵ FUGATE BRANGER, Susan L., *Political Propaganda and Archeology: The Mausoleum of Augustus in the Fascist Era*, str. 126.

²⁰⁶ MUSSOLINI, Benito, *My Autobiography*, New York 1928, str. 22.

²⁰⁷ Tamtéž, str. 38.

²⁰⁸ Tamtéž, str. 95.

²⁰⁹ Tamtéž, str. 131.

Můžeme tedy soudit, že kniha, zejména od kapitoly *Ashes and Embers* (Popel a uhlíky), je stavěná podobně jako *Res Gestae*, také se v ní objevuje Mussoliniho politický program, sám autor zdůvodňuje to, proč fašismus v Itálii zvítězil a proč je to ten správný režim. Osobně mne zaujala pasáž, která je prakticky totožná té z *Res Gestae*, kde Augustus ve svém díle zmiňuje, že po porážce Caesarovým vrahů a oslavě vítězství mu římský senát nabízel více triumfů, on se jich vzdal.²¹⁰ Mussolini také píše o tom, že mu jeho politická pozice dávala možnost zastávat mnoho politických funkcí a získat privilegia, on je však odmítl.²¹¹ Zde není pochyb o přímém vlivu Augustova díla na autobiografii italského politika.

Mussolini se nechal, jak ukazují i další události, obrazem Augusta zcela unést. Na italském festivalu Ferragosto se Mussolini davu představil jako „*Augustus v černé košili*“.²¹² Existuje také spekulace, že se italský diktátor chtěl nechat pohřbít přímo vedle Augusta.²¹³ Mussolini obraz Augusta využil i v propagandistickém filmu ve 40. letech, kdy pózoval v zářící zbroji ve stejné pozici jako Augustova socha z Prima Porty.²¹⁴

V Mussoliniho případě tak můžeme vidět přímé ovlivnění Augustovou propagandou a jeho osobností na Mussoliniho politiku a propagandu. V porovnání s Napoleonem hrála roli zejména doba, jelikož období osvícenství bylo kritické k monarchiím. Naopak první polovina 20. století již Augusta mohla vykládat i jako schopného politika, kterému se podařilo ukončit občanskou válku a nastolit znovu řád. Tyto podmínky se dají přirovnat k těm, které panovaly v Itálii před příchodem Mussoliniho k moci. Politická situace byla nestabilní, probíhala ekonomická krize, panovala nezaměstnanost, v tom na scénu přichází Mussolini, který Itálii, dle své sebezprezentace, chce spasit a obnovit její slávu.

²¹⁰ AUGUSTUS, *Res Gestae Divi Augusti*, str. 39.

²¹¹ MUSSOLINI, Benito, *My Autobiography*, str. 42.

²¹² HOBDEN, Fiona, *Augustus in Television Documentaries Today*, v *Afterlives of Augustus*, AD 14-2014, upraveno PENELOPE, J. Goodman, Cambridge University 2018, str. 294-321, str. 311.

²¹³ Tamtéž, str. 311.

²¹⁴ Tamtéž, str. 311.

Co se týče propagandy Adolfa Hitlera, ta pracovala hned s několika inspiracemi a často si vytvářela i vlastní teorie, které se pak staly základem reprezentace nacistického hnutí. Prvním příkladem je hned znak nacistického hnutí – svastika/hákový kříž. Ta se využívala napříč lidskou historií jako náboženský znak, kde byla chápána jako symbol štěstí. Znak používala finská i lotyšská vláda, nikoli ve významu příklonu k nacismu. Ve 20. a 30. letech byla svastika používána i v Kanadě, kde ji nosil na dresu jako znak tamní hokejový tým.²¹⁵ Podle nacistické teorie byla svastika původním symbolem árijské rasy. Strana tento znak přijala oficiálně v roce 1920.²¹⁶

Hitler se inspiroval i ve fašistickém hnutí. Fašisté v Itálii nosili černé košile, Hitler tento fenomén převzal a nacisté se poté oblékali do košil hnědé barvy. I označení Adolfa Hitlera bylo podobné tomu Benita Mussolini – oba tituly znamenaly v překladu vůdce, proto je Hitler jako vůdce hnutí a národa oslovován: „*Führer*“. Dále Hitler od fašistů převzal i pozdrav, onu zdviženou paži, která ale dle jeho tvrzení byla pozdravem již ve středověké oblasti Německa. Paralel mezi oběma hnutími bychom našli mnoho a je to zcela logické, jednalo se o současně vládnoucí režimy v Evropě a tyto režimy se vzájemně nutně musely ovlivnit.

Nyní bych ale vyložil fenomény Augustova Říma a římské říše obecně, jež inspirovaly Adolfa Hitlera. Prvním z nich je zatím všem politikům společný a to je využití znaku orla. Pro Hitlera to byl symbol síly, dravec držel ve svých pařátech svastiku.

Již jsem zmínil, že Hitler byl posedlý uměním, vliv tu na něj zcela bezpochyby měl antický Řím, jehož chrámy, oltáře, vítězné oblouky a sloupy působily na Hitlera ohromujícím dojmem. Kromě stavebních projektů, ke kterým se již vyjádřil a jejich inspirace antikou je nezpochybnitelná, je zde ještě třeba rozvést dobové vnímání Hitlerovy osobnosti s tou Augustovou.

Jisté podobnosti do svého díla o Augustovi projektoval Günther Max Birkenfeld, německý autor narozený v roce 1901. Jeho stěžejním dílem byl *Augustus – Roman seines Lebens* (Augustus – román jeho života), která vyšla v roce 1934. Birkenfeld napsal o Augustovi ještě další dvě díla vydaná v letech 1943²¹⁷ a 1962²¹⁸. Pokud se podíváme na charakter Augusta v novele z roku 1934, zjistíme, že je definován svým mládím, energií, předurčením k tomu vládnout a svou emotivností. Můžeme v tom vidět paralelu k Hitlerovi, sám autor ale toto dílo nepsal na objednávku. Autor studie, která se těmto třem publikacím věnuje, Martin Lindner dodává, že tak mohl činit z marketingových důvodů.

²¹⁵ *The Swastikas, a Canadian hockey team* (1916), [online, cit. 1.7.2023].

²¹⁶ HITLER, Adolf, *Hitlerův Mein Kampf: z bible německého nacionálního socialismu s komentářem Jiřího Hájka*, str. 90.

²¹⁷ BIRKENFELD, Günther Max, *Leben und Tanten des Caesar Augustus*, Berlin 1943.

²¹⁸ BIRKENFELD, Günther Max, *Die Ohnmacht des Mächtigen*, Berlin 1962.

O podobnosti Hitlera a Augusta se zmiňuje i Helmut Berve, který vstoupil do NSDAP, ve svém díle *Kaiser Augustus*. Augustus je tu vyobrazen jako muž vyvolený k tomu, aby vládl Římu, k čemuž mu pomáhá jeho charakter, charisma, úcta k tradicím a další přednosti.²¹⁹ Podoba s Hitlerem v obraze vyvoleného muže vedeného prozřetelností, který ukončí krizi uvnitř státu a začne vládnout pevnou rukou, aniž by musel ustanovit monarchii, je až zarážející. I dobová propaganda viděla, že mezi těmito dvěma muži je jistá spojitost. Oba podle ní zrušili nefungující modely říše, aby zavedly své říše založené na vládě jednoho správného vládce.²²⁰

Berve tu vychvaluje Augusta jako muže, kterých je v historii velmi málo. Augustovi se podle jeho názoru povedlo zakořenit v lidech nové státní zřízení a navíc z nich vytvořit opět jeden národ. S tímto názorem by se dalo i souhlasit. Augustovi se skutečně podařilo vytvořit zcela nové státní zřízení bez nějakých větších problémů a Řím za jeho vlády prosperoval. Problematickým však v tomto případě zůstává jeho tvrzení, že Řekové a Římané byly původně Germány dobrého původu.²²¹ Také proto se Hitler podle něj odvolává na slávu těchto antických států. Augustův boj s Antoniem pak byl vykládán jako boj mezi Západem a Východem – „*degenerovaným helénismem*“, ve stejném boji se pak ocitá i Hitler, který Německo chrání před Židy a bolševismem. Tento názor zastával třeba Paul Strack, univerzitní profesor starověké historie v Kielu.²²²

Hitler sám měl rasovou teorii o původu Římanů. Dle jeho úsudku byli Římané původem Germáni, kteří kolonizovali Apeninský polostrov, postupem času míšením se s tamním obyvatelstvem zdegenerovali. Tehdejší fašisté v Itálii byli pro Hitlera původními potomky "elitních" Římanů, tedy Germánů. Hitler nejen na základě této teorie deklaroval spolupráci mezi Německem a Itálií. Zajímavým poznatkem je zde i konstatování, že Augustus byl sám modrooký muž s blondatými vlasy.²²³

²¹⁹ CHAPOUTOT, Johann, Mussolini et Hitler, nouveaux Auguste? Autour du bimillénaire de la naissance d'Auguste, str. 131.

²²⁰ Tamtéž, str. 131.

²²¹ Tamtéž, str. 132.

²²² Tamtéž, str. 133.

²²³ Tamtéž, str. 134.

Teorie o původu Římanů a Řeků je závažnější i vzhledem k národnímu mýtu, který se v 19. století tvořil kolem vítězství Germánů a Arminia v Teutoburském lese. Toto vítězství bylo prezentováno jako boj za svobodu germánských kmenů proti římským dobyvatelům a tyranům.

V případě využití kultu Augusta a Říma fašismem a nacismem je vidět, že tyto režimy hledaly historickou návaznost, aby mohly i historicky obhájit svou existenci. Byť se jednalo o revoluční režimy, které v Evropě neměly obdoby, propaganda je nutila k tomu, aby našly historickou kontinuitu a Řím byl ideálním adeptem k následování. I proto oba státy následovaly architekturu antických monumentů s využitím vlastních modernistických a propagandistických prvků. Známý je příklad tzv. „Führerova balkónu“, který Hitler nechával zakomponovat do nových staveb, aby jej využíval ke svým projevům.

Oba diktátoři také využívali obrazu Augusta ke zvýšení prestiže své vlastní osoby. Je pravdou, že tento fenomén podporovala i dobová literatura a film. Také to zveličovalo jejich silnou pozici v čele státu. To vše ještě zdůrazňovala zjevná podobnost mezi politickými osudy všech tří osobností, která se pak stala zneužívaným motivem ve zmíněné literatuře. Autoři hledaly paralely s Augustovým životem, které by mohli projektovat do životů obu diktátorů.

5.4. Vztahy k náboženství

Každý z politiků se nijak musel k náboženství během své vlády postavit, ať už pozitivně, či negativně.

V případě Augusta je postoj poměrně předvídatelný. Tehdejší Řím znal pouze polyteistické římské náboženství uctívající mnoho božstev. Během svátků a výročí událostí se na oltáře pokládali oběti, konaly se slavnosti. Božstva byla neodmyslitelnou součástí života tehdejšího obyvatelstva. Augustus, jako Caesarův syn z rodu Iuliů, kteří svůj původ kladli až k bohyni lásky Venuši, bohy ctíl. Důkazů pro toto tvrzení je několik, již jsem zmínil stavbu Pantheonu, římského chrámu, vystavení Ara Pacis, oltáře zasvěceného bohyni míru Pax, nebo stavbu Apollonova chrámu, kterému Augustus dle svých slov vděčil za výhru u Actia. Svědčí o tom také jeho osobní propaganda a užívaný titul *Divi filius* (syn zbožštěného, neboli Caesara)

Pokud jde o Napoleona, tak jeho vztah k náboženství nebyl příliš vřelý, i v tomto případě to můžeme dát do kontrastu s obdobím, ve kterém se nacházíme. Ve Francii je to doba osvícenství, kdy náboženství jako instituce ustupuje a stále více se prosazují moderní vědy a vynálezy. Jiná však byla situace na venkově, což si velmi dobře Napoleon uvědomoval. I z toho důvodu opět stát začal spolupracovat s náboženskou obcí, od dob revoluce poprvé. Napoleon věděl, jak silná je církev na venkově a že spolupráce s ní mu může získat na svou stranu i venkov. Jeho spolupráce s církví byla čistě politická.

Stejně tomu tak bylo i v případě Mussoliniho, který v minulosti často vystupoval proti církvi a napadal ji ve svých novinových článcích. Jeho postoj se však změnil poté, co se z něj stal ministerský předseda. Itálie byla stále velmi hluboce věřící zemí, což Mussolini velmi dobře věděl. Nebylo tedy možné, aby se stát nepokusil s církví spolupracovat. Výsledkem jednání se staly tzv. Lateránské dohody, uzavřené v roce 1929. Stát uznával právní moc církve, stejně jako církev uznala stát. Mussolini církev potřeboval, aby mohl pomýšlet na to, že vytvoří jednotnou Itálii. Jeho spolupráce s klérem byla čistě pragmatická.

Co se týče Adolfa Hitlera, nacistická ideologie chtěla sjednocovat lid svými vlastními teoriemi a názory. Sám Hitler byl křtěný katolík, nicméně jako *Führer* se k církvi stavěl negativně, jak ve svých denících zaznamenal Joseph Goebbels. Podle Hitlera byl vrchol lidstva právě v době Augusta, pozdější křesťanství lidstvo pouze kazilo.²²⁴

²²⁴ GOEBBLES, Joseph, *The Goebbels Diaries 1939-41*, Překlad TAYLOR, Fred, Londýn 1982, str. 304-305.

Závěr

Augustova vláda byla novou kapitolou antických dějin, toto období zcela změnilo dějiny římské říše. Napříč staletími se na ní učenci dívají různě a platí to stále. Augustus dokázal navazovat vhodná spojenectví, vystupoval většinou jako klidný a rozvážený politik, v klíčových momentech však dokázal projevit svou sílu a bezohlednost. Po kulturní stránce byla jeho vláda obdobím prosperity, z politického hlediska, kromě tragédie v Teutoburském lese, lze jeho vládu hodnotit také jako úspěšnou. Uzavření míru s Parthy i zisk Hispánie a Galie přispívají k pozitivnímu hodnocení jeho vlády.

V období osvícenství a vlády Napoleona se ale na Augustovu nahlíželo jako na bezohlednou tyranii, která nastartovala rozpad římské civilizace. Napoleon, byť se choval velmi podobně jako římský politik, nemohl následovat jeho obraz přímo, jelikož by to znamenalo zničení odkazu revoluce, který se Napoleon snažil alespoň formálně zachovat. Podobně jako Augustus se však po čase choval jako monarcha, který drží v rukou absolutní moc. Neustále se odvolával na lid a národ využíváním plebiscitů, které nemohly vlivem Napoleonovy osobnosti dopadnout jinak než v jeho prospěch. Revoluční francouzská republika i Napoleon využívali římské symboly a architekturu, navazovali tak na římský stát. Chtěli tím zachovat zdání kontinuity a obhájit existenci státu.

V případě Mussoliniho bylo zneužívání Augustova obrazu zcela zjevné a vědomé. Nejenže Mussolini vládl v Itálii, která se vždy musela vypořádat s antickým odkazem římské říše, ale také ve 20. století nebyla Augustova vláda hodnocena pouze jako tyranie, jak tomu bylo v minulosti. Paralel mezi životy obou politiků se okamžitě chopila fašistická propaganda i Mussolini sám, aby ukázali, že Mussolini je dědicem a následovníkem římských vládců, kteří navazují na Augustovu vládu. Jeho posedlost Augustem bylo možné sledovat i ve filmu, umění a kultuře, když byla pořádána ideologická výstava věnovaná nejen osobě prvního *princepse*, ale i celým římským dějinám. V rámci architektury nechal Mussolini upravit okolí několika starobylých monumentů, včetně Augustova mauzolea, zároveň nechal zničit Augustovo fórum, aby mohl vybudovat bulvár, kde slavnostně pochodovaly jeho „černé košile“. Jeho plány nové římské čtvrtě EUR byly naplněny zčásti, ale také přímo navazovaly na antické dědictví a na Augustovu přestavbu Říma.

Adolf Hitler ve své vládě také skloubil mnoho praktik, které můžeme nalézt v Augustově vládě, načež přebíral další motivy i z jiných kultur. Odkazů na Augusta si všímala i německá dobová literatura a v pozitivním slova smyslu srovnávala obě vůdčí osobnosti, navzdory germánské příslušnosti a historické události, jež se udála v již zmíněném Teutoburském lese. Obecně můžeme Hitlerovu politiku považovat za zvrácenou. Nacismus se opíral o antisemitismus, dále teorie o původu Římanů a Řeků zůstává dodnes zarážející a pouze zvýrazňuje zvrhlost nacistické ideologie, která zneužívala římských symbolů k propagandě vlastního hnutí. Adolf Hitler osobně byl posedlý uměním a římskou architekturou, čemuž odpovídaly i jeho stavební projekty, na kterých se mnohdy sám podílel. Stejně jako Mussolini, i Adolf Hitler využil pasáže z Augustova díla *Res Gestae Divi Augusti* a záměrně tak zneužíval dílo tohoto politika ke svým účelům.

Antický odkaz se zachoval nejen do moderních dějin. Podobnost až shodnost některých politických postupů, jež zde byly vyloženy, jsou důkazem toho, že minulost je stále velmi silným nástrojem, který může sloužit k formování budoucnosti.

Seznam použité literatury

Prameny

AUGUSTUS, *Res Gestae Divi Augusti*, v: Augustus, Flavius Josephus, Iulianos, Libanios, Lúkanios, Marcus Aurelius, Platón. *O vlastním osudu*, Překlad BORECKÝ, B., DOSTÁLOVÁ, R., HAVELKA, J., KUTHAN, R., NOVÁKOVÁ, J., NOVOTNÝ, F., ŠONKA, J., Praha 1973.

DUFAU, DIVERGIER, GAUDET, *Collections des constitutions*, sv. I, Paříž 1930

GOEBBLES, Joseph, *The Goebbels Diaries 1939-41*, Překlad TAYLOR, Fred, Londýn 1982.

LUDWIG, Emil, B. *Mussolini osmnáct rozhovorů*, Překlad VITINGER, V. MÜNZROVÁ, Z., Praha 1932.

Moniteur, č. 50, 20. Brumairu (10. Listopadu 1799).

MUSSOLINI, Benito, *My Autobiography*, New York 1928.

Norimberské zákony z 15. září 1935 (zákon o říšských vlajkách, zákon o říšském občanství, zákon na ochranu německé krve a německé cti) a zákon o zdravém manželství z 18. září 1935, Praha 1939.

SEUTONIUS Tranquillus, Gaius, *Životopisy dvanácti císařů*, Překlad RYBA, Bohumil, Praha 1998.

Literatura

BIVEROVÁ, Mariel-Louise, *Le Paris de Napoléon*, Paříž 1963.

ČORNEJOVÁ, Ivana, RAK, Jiří, VLNAS, Vít, *Ve stínu tvých křídel*, Praha 1995.

ECK, Werner, *Augustus a jeho doba*, Praha 2004.

ELLIS, Geoffrey, *Napoleon*, Překlad JEŘÁBEK, Antonín, Litomyšl 2001.

GRANT, Michael, *Dějiny antického Říma*, Praha 1999.

HAMŠÍK, Dušan, *Génius průměrnosti*, Praha 1967.

HITLER, Adolf, *Hitlerův Mein Kampf: z bible německého nacionálního socialismu s komentářem Jiřího Hájka*, Překlad prof. dr. HÁJEK, Jiří, DrSc., Liberec 2000.

KAPRAS, Jan, *Benito Mussolini*, Praha 1937.

LÉVY, Arthur, *Napoleon na poli slávy a doma*, Překlad Dr. LÍVA, Václav, Praha 1921.

MANFRED, Albert Zacharovič, *Napoleon Bonaparte*, Překlad BOUDYŠOVÁ, Vlasta, Praha 1990.

PICARD, Max, *Hitler v nás*, Překlad PhDr. ČERNÝ, Václav A., Praha 1996.

RIDLEY, Jasper Godwin, *Mussolini*, Překlad DVOŘÁK Milan, Praha 2002.

SCHNEIDER, Herbert Wallace, *Fašismus, jeho teorie a praxe v Itálii*, Praha 1931.

SPOTTS Frederic, *Hitler a síla estetiky*, Překlad BROŽ, Ivan, Praha 2007.

STEFFAHN, Harald, *Hitler*, Překlad OPRŠAL Petr, Olomouc 1996.

TARABA, Luboš, *Duce: anatomie jedné kariéry*, Praha 1992.

ZANKER, Paul, *The Power of Images in the Age of Augustus*, Michigan 1988.

Odborné články

AVRO, Diane, „*Pater urbis*“: *Augustus as City Father of Rome*, in Journal of the Society of Architectural Historians, 1992, Vol. 51, č. 1, str. 61-84.

BALDSON, J. P. V. D., *The Successors of Augustus*, in Greece and Rome, 1933, Vol. 2, č. 6, str. 161-169.

FUGATE BRANGER, Susan L., *Political Propaganda and Archeology: The Mausoleum of Augustus in the Fascist Era*, v International Journal of Humanities and Social Science, 2013, vol. 3, č. 16, str. 125-135.

GOODMAN, Penelope J., *Best of Emperors or Subtle Tyrant*, v *Afterlives of Augustus*, AD 14-2014, upraveno PENELOPE, J. Goodman, Cambridge University 2018.

HADAS, Moses, *Aeneas and the Tradition of the National Hero*, in The American Journal of Philology, 1948, Vol. 69, č. 4, str. 408-414.

HOBDEN, Fiona, *Augustus in Television Docemntaries Today*, v *Afterlives of Augustus*, AD 14-2014, upraveno PENELOPE, J. Goodman, Cambridge University 2018, str. 294-321.

CHAPOUTOT, Johann, *Mussolini et Hitler; nouveaux Auguste? Autour du bimillénaire de la naissance d'Auguste, 1933-1938*, v Revista de historiografia 27, 2017 str. 127-135.

JONES, A. H. M., *Elections under Augustus*, in The Journal of Roman Studies, 1955, Vol. 45, části 1 a 2, str. 9-21.

KEPARTOVÁ, Jana, *Der Roman des Leipziger Altertumswissenschaftlers Wilhelm Adolf Becker Gallus oder Römische Szenen aus der Zeit Augustus im Politischen Kontext seiner Zeit*, in *Eirine*, 2021, č. I-II, str. 71-90.

NOTARO, Anna, *Exhibiting the New Mussolinian City: Memories of empire in the World Exhibition of Rome (EUR)*, *GeoJournal*, 2000, Vol. 51, č. 1/2, str. 15-22.

STOBART J. C., *The Senate under Augustus*, in *The Classical Quarterly*, 1908, Vol. 2, č. 4, str. 296-303.

TALBERT, Richard J. A., *Augustus and the Senate*, in *Greece and Rome*, 1984, Vol. 31, č. 1, str. 55-63.

Internetové zdroje

The Swastikas, a Canadian hockey team (1916), [online, cit. 1.7.2023]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20080623075016/http://www.eatliver.com/i.php?n=2479>

KIENAST, Dietmar, *Augustus*, 2006, v Brill's New Pauly [online, cit. 4.7. 2023]. Dostupné z: https://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/augustus-1-e208820?s.num=0&s.f.s2_parent=s.f.book.brill-s-new-pauly&s.q=augustus

ESCH, Arnold, STRAUMANN, Benjamin, ALONSO-NUNEZ, José Miguel, BAUER, Franz Alto, ROCCA, Eugenio La, ZIMMERMANN, Norbert, TOMEI, Maria Antonietta, KÖHLER, Jens, *Rome*, 2006, v Brill's New Pauly [online, cit. 30.6. 2023]. Dostupné z: https://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/rome-ct-e15207240?s.num=1&s.f.s2_parent=s.f.book.brill-s-new-pauly&s.q=rome

Římské legie, *Clades Variana – Varova porážka v Teutoburském lese*, [online, cit. 4.7. 2023]. Dostupné z: <http://rimskelegie.olw.cz/pages/articles/teutoburg/teutoburg.html>

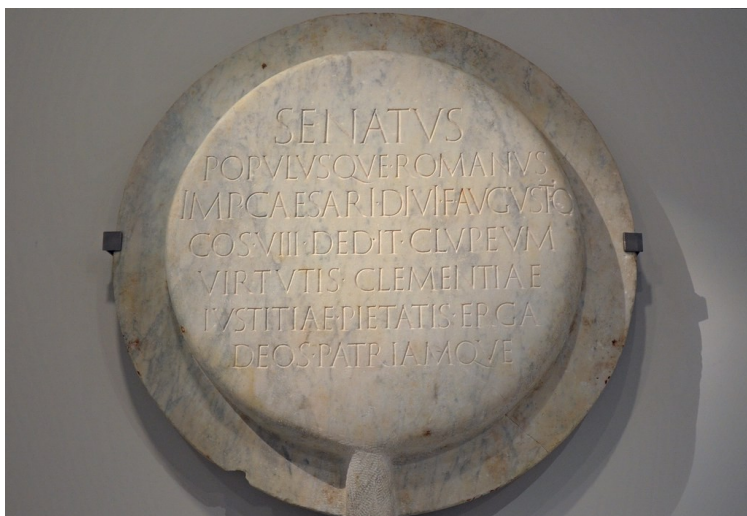
Římské legie, *Socha Augusta z Prima Porty*, [online, cit. 22.01.2023] Dostupné z: http://rimskelegie.olw.cz/pages/articles/augustus_prima_porta/augustus_prima_porta.html.

Mussoliniho architektura, [online, cit. 5.7.2023] Dostupné z: <https://siler.fi.cz/wp-content/uploads/2020/10/Mussoliniho-architektura.pdf>

SCHWEIZER, Stefan, *Forum/Square*, 2006, v Brill's New Pauly [online, cit. 30.6. 2023]. Dostupné z: https://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/forumsquare-ct-e1312340?s.num=1&s.f.s2_parent=s.f.book.brill-s-new-pauly&s.q=forum

STROTHMANN, Jürgen, *Ruler*, 2006, in Brill's New Pauly [online, cit. 4.7. 2023]. Dostupné z: https://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/ruler-ct-e1403750?s.num=0&s.f.s2_parent=s.f.book.brill-s-new-pauly&s.q=ruler

Seznam obrázků

Obr. 1 *Augustův štít* [cit. 7.7. 2023]

Dostupné z: <https://www.flickr.com/photos/carolemage/14651082125>

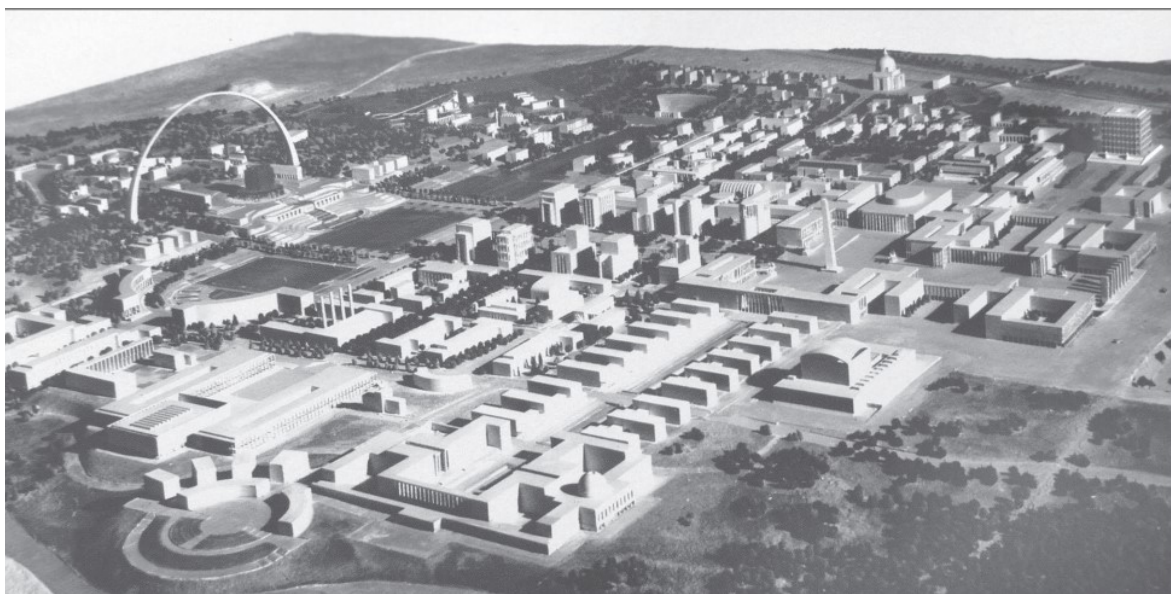
Obr. 2 *Augustova socha z Prima Porty*

Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Augustus#/media/Soubor:Statue-Augustus.jpg>

Obr. 3 *Augustus v podobě vojáka a diplomata v jedné osobě*

Dostupné z: https://www.freepik.com/free-photo/statue-augustus-caesar-rome-italy_29220712.htm

Obr. 4 *Model římské čtvrti EUR*

v: *Mussoliniho architektura*

Dostupné z: <https://siler.fi.cz/wp-content/uploads/2020/10/Mussoliniho-architektura.pdf>

Obr. 4 Hitlerův model Berlína

Dostupné z:

[https://en.wikipedia.org/wiki/Germania_%28city%29#/media/File:Bundesarchiv_Bild_146III-373,_Modell_der_Neugestaltung_Berlins_\(%22Germania%22\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Germania_%28city%29#/media/File:Bundesarchiv_Bild_146III-373,_Modell_der_Neugestaltung_Berlins_(%22Germania%22).jpg)

